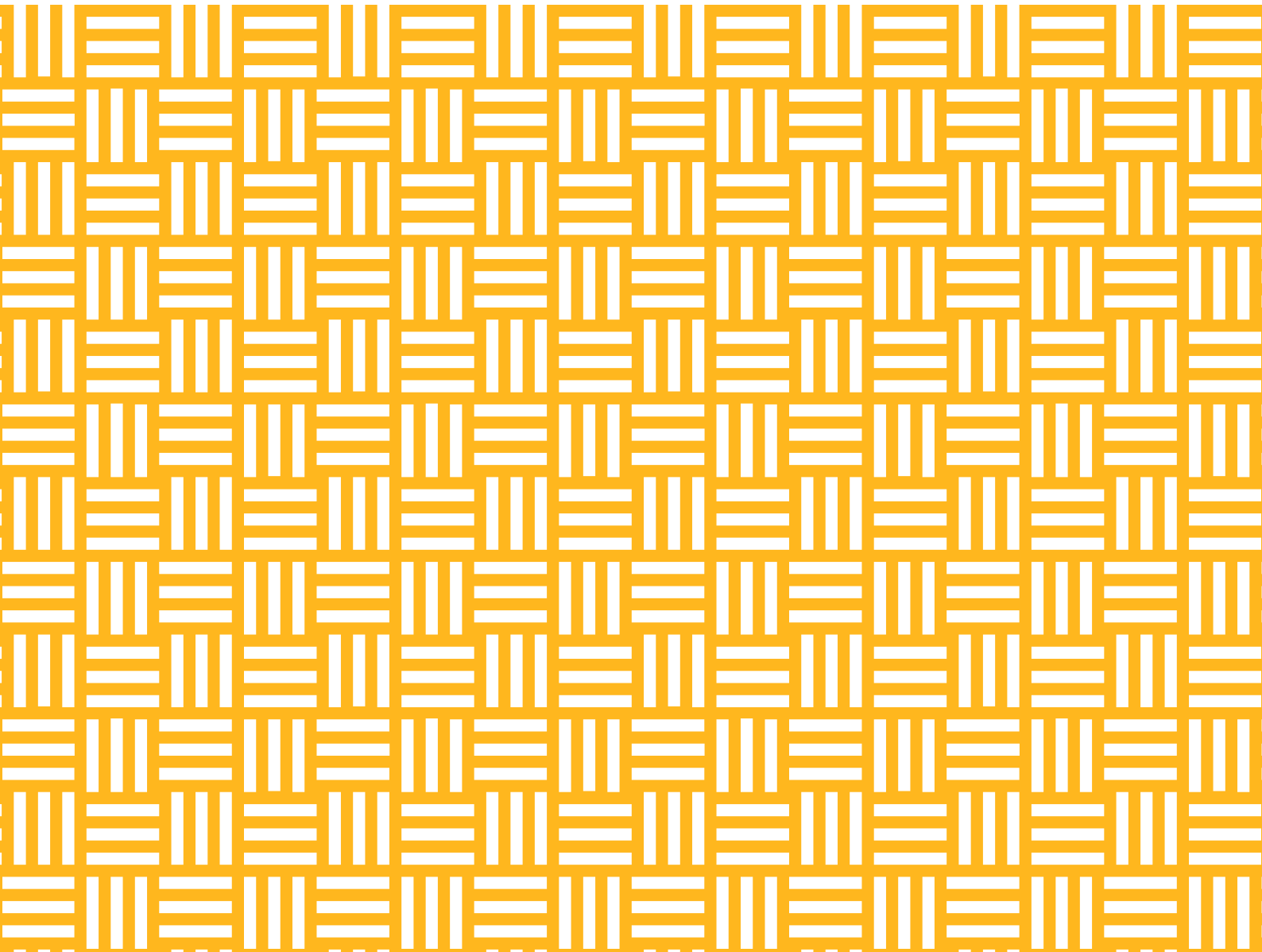

safejournalists.net

**СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА
Показатели за
степенот на слобода
на медиумите и
за безбедноста на
новинарите 2020**

**СЕВЕРНА
МАКЕДОНИЈА
Показатели за
степенот на слобода
на медиумите и
за безбедноста
на новинарите
во 2020 година**

**Автори
Милан Спировски
Верче Тодоровска-Костовска**

Наслов

Показатели за степенот на слобода на медиумите
и за безбедноста на новинарите во Северна
Македонија во 2020 година

Издавач

Здружение на новинарите на Македонија

Автори

Милан Спировски и Верче Тодоровска-Костовска

Лектор

Маја Катарова Апостолова

Рецензентка

Марина Тунева

Дизајн

comma | communications design

Оваа публикација е изработена со финансиска поддршка на Европската Унија. Содржината на публикацијата е единствена одговорност на Здружението на новинарите на Македонија и на авторите и не ги одразува нужно гледиштата на Европската Унија.

Преглед и опфат на проектот	4	Б Положбата на новинарите во редакциите	20
Методолошка белешка	5	Б1 Економски ограничувања во новинарската работа	20
Вовед	7	Б2 Уредувачка независност во приватните медиуми	21
А Правна заштита	9	Б3 Уредувачка независност во јавниот радиодифузер	22
A1 Правни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивна примена во праксата	9	Б4 Уредувачка независност во непрофитниот сектор	23
A2 Ефектот на законите за клевета врз новинарите	13	Б5 Слобода на новинарите во процесот на продукција на вестите	24
A3 Заштита на политичкиот плурализам во медиумите	14	Б6 Економска положбата на новинарките	25
A4 Слобода на работа и на здружување на новинарите	16	В Безбедноста на новинарите	26
A5 Заштита на изворите на информации	18	В1 Статистика за безбедноста и за неказнивоста	26
A6 Право на пристап до информациите	18	В2 Однесување на државните институции и политичките актери кон заштитата на новинарите	29
		В3 Однесувањето на граѓанскиот и кривичниот судски систем кон законите и насилството врз новинарите	30
		Заклучоци и препораки	35

Преглед и опфат на проектот

Петта година по ред, здруженијата на новинарите од земјите од Западен Балкан (Босна и Херцеговина, Северна Македонија, Црна Гора, Косово и Србија), со поддршка на Европската комисија,¹ го следат развојот на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите во своите земји. Во 2020 година, уште две земји ќе работат на вакви проценки – Албанија и Хрватска. Методологијата на истражувањето, развиена во 2016 година,² беше усогласена со текот на годините за да се стандардизира собирањето и анализата на податоците и да се приспособи фокусот на истражувањето кон промените во традиционалното и во онлајн медиумското опкружување во земјите од Западен Балкан. Врз основа на оваа стандардизирана алатка за истражување, новинарските здруженија ги оценуваа најновите случувања во своите земји и се вклучија во разни активности за застапување за унапредување на политичкото, законодавното и институционалното опкружување во кое работат новинарите и медиумите.

-
- 1 Во декември 2019 година, Европската комисија го одобри тригодишниот проект [Safejournalists.net](https://www.safejournalists.net), чија цел е зајакнување на националните новинарски здруженија во земјите од Западен Балкан, со цел тие да станат успешни и одговорни независни актери во застапувањето за примена на стандардите на ЕУ во областа на медиумските слободи, со долгорочна цел за унапредување на правото на граѓаните на информиран избор. Оваа акција претставува надоврзување на претходниот проект (Регионална платформа за Западен Балкан за застапување за слобода на медиумите и безбедност на новинарите), заснована врз знаењето и искуството изградено во периодот 2016-2018 година. Акцијата е поддржана од Програмата за граѓански организации и медиуми 2018-2019. Поддршка на регионални тематски мрежи на граѓански организации, поддршка на регионална мрежа за правата на жените и родовата еднаквост и поддршка на проекти од мал обем кои промовираат соработка помеѓу заедниците и граѓаните од Србија и Косово.
  - 2 Петтото адаптирано издание на методологијата на истражување за овој истражувачки проект за застапување беше развиено од Снежана Трлевска и од Игор Мицевски, истражувачи од Институтот за истражување на општествениот развој РЕСИС од Северна Македонија (www.resis.mk).

Методолошка белешка

Методологијата на истражувањето е составена од три групи индикатори развиени врз основа на систематска анализа на различни упатства произведени од релевантни меѓународни организации.³ Во текот на претходните години, првично развиените индикатори беа тестирани и рафинирани за да се опфати карактеристичниот социо-политички контекст во овој регион и да се одразат специфичните потреби и интереси на новинарите во седумте земји. Беа применети низа различни истражувачки методи за собирање и анализа на податоци со цел да се одговори на индикативните прашања поврзани со секој специфичен индикатор:

- Осврт врз студии, анализи, извештаи од истражувања, документи за политики, стратегии и други документи;
- Квалитативна анализа на правни документи;
- Пребарување и анализа на информациите објавени на веб-страниците на јавните институции и други организации и тела;
- Пребарување и анализа на соопштенија за јавноста, објави и други информации произведени од професионалните организации;
- Секундарни податоци собрани од здруженија на новинари;
- Длабински интервјуа со експерти, новинари, креатори на политики итн.;
- Фокусни групи со новинари, и
- Анкети со новинари (во некои од земјите).

На национално ниво, новинарските здруженија номинираа национални истражувачи за да го спроведат собирањето на податоците и да напишат наративни извештаи, кои потоа беа разгледани од номинирани национални експерти и од водечките истражувачи. Во Република Северна Македонија, Здружението на новинарите на Македонија ги номинираше Милан Спиrowsки и Верче Тодоровска-Костовска, како национални истражувачи, и Марина Тунева, како експерт за медиуми, за да го разгледа извештајот.

Трите групи индикатори што беа користени при проценката на нивото на слобода на медиумите и безбедноста на новинарите во Западен Балкан се претставени во табелата подолу.

Табела 1: Показатели на степенот на слободата на медиумите и безбедноста на новинарите

A. Правна заштита	B. Положбата на новинарите во редакциите	C. Безбедност на новинарите
A.1 Правни гаранции за слободата на медиумите и нивно спроведување во пракса	B.1 Економски ограничувања на слободата на новинарите	C.1 Статистика за безбедноста и неказнивоста
A.2 Ефектот на законите за клеветата врз новинарите	B.2 Уредувачка независност во приватните медиуми	C.2 Однесување на државните институции и политичарите кон заштитата на новинарите
A.3 Заштита на политичкиот плурализам во медиумите	B.3 Уредувачка независност во јавниот радиодифузер	C.3 Однесување на кривичниот и граѓанскиот правосуден систем кон законите и насилството врз новинарите
A.4 Слобода на работа и на здружување на новинарите	B.4 Уредувачка независност во непрофитниот сектор	
A.5 Законска заштита на новинарските извори	B.5 Слобода на новинарите во процесот на производство на вести	
A.6 Заштита на правото на пристап до информации	B.6 Економска положба на новинарките	

³ При развивањето на специфичниот истражувачки пристап за земјите од Западен Балкан беа земени предвид следните документи: Совет на Европа: Индикатори за медиумите во демократијата; УНЕСКО: Индикатори за развојот на медиумите (MDI) и Индикатори за безбедноста на новинарите: Национално ниво; УСАИД – ИРЕКС: Индекс на одржливост на медиумите; Фридом хаус: Анкета за слободата на печатот; Светски сервис на Би-би-си: Иницијатива за развој на африканските медиуми; Комитет за заштита на новинарите: Насилството врз новинари; Репортери без граници: Светски индекс за слобода на печатот.

Уставот на Република Северна Македонија е највисок правен акт што ја дефинира државата како парламентарна демократија со законодавна, извршна и судска власт. Слободата, еднаквоста, владеењето на правото и почитувањето на човековите права на сите граѓани се највисоки вредности во уставното уредување на земјата. По правило, по секои парламентарни избори, владата ја формираат политичките партии од македонскиот и од албанскиот блок што освоиле најмногу гласови на изборите. Последниот попис беше спроведен во 2002 година, кога вкупното население во земјата изнесувало 2.022.547 жители, со различна етничка припадност: Македонци 65,17 %, Албанци 25,17 %, Турци 3,85 %, Роми 2,66 %, Срби 1,78 %, и помал процент припадници на други етнички заедници (Бошњаци, Власи, Бугари, Црногорци и др.). Пандемијата предизвикана од ковид-19 претставува глобален шок што не го поштеди ниту Западен Балкан. Конечната штета, во смисла на загуба на човечки животи и на економијата, е сè уште тешко да се процени, но раните процени предвидуваат пад од 4 до 6 отсто од бруто домашниот производ (БДП) во регионот. Илјадници граѓани се изложени на ризик да останат без работа, а привремените владини мерки за поддршка (придобивки за невработеност, одложувања/откажувања од даночни придонеси и придонеси за социјално обезбедување итн.) имаат важно фискално влијание.

Политичката ситуација во 2020 година беше мошне тензична, особено поради скандалите со корупција, во која беа инволвирани високи носители на јавни функции и предвремените парламентарни избори што се одржаа во текот на јули по привременото стивнување на пандемијата од ковид-19. По изборите беше формирана влада предводена од Социјалдемократскиот сојуз на Македонија (СДСМ), во коалиција со Демократската унија за интеграција (ДУИ) и други пома-

ли политички субјекти. Тензијата меѓу политичките партии продолжи и по изборите и видливо се рефлектираше врз политичката поларизација на голем дел од медиумите. Спроведувањето на системските реформи во медиумскиот сектор, и покрај новоформиранiot парламентарен состав, и натаму беше блокирано во Собранието на РСМ. Годината ја одбележува зголемениот број онлајн-закани и напади врз новинари и неефикасноста на институциите во казнувањето на напаѓачите. ЗНМ бележи 14 напади и закани, од кои повеќето од половината кон новинарки. Само еден од овие случаи е решен пред скопските судови.

Поради економската криза предизвикана од пандемијата, медиумскиот пазар и социјалниот стандард на новинарите и медиумските работници дополнително се влошија. Просечната плата на новинарите и натаму е пониска од државниот просек, а особено се ниски платите на новинарите од помалите градови. Иако 2020 година беше особено тешка за медиумите поради намалувањето на приходите од огласување, Владата и медиумскиот регулатор, во извесна мера, ги ублажија негативните ефекти од економската криза преку различни облици на директни и индиректни субвенции. Дополнителен извор на приход беа средствата од политичкото огласување во периодот на изборната кампања, но општа е загриженоста дека тоа ја поткопува независноста на

уредувачката политика на медиумите. Новинарите и медиумските работници и натаму се економски несигурни и речиси не постојат колективни договори со кои се штитат нивните работнички права. Недостигаат официјални информации во врска со вкупниот број вработени новинари, но, според проценките на ЗНМ, во земјава работат околу 1.000 новинари во сите видови медиуми, вклучувајќи го и јавниот сервис.

Медиумите тешко опстојуваат на малиот, но преполнет медиумски пазар. Анализите на регулаторот говорат дека буџетите се намалуваат, а десетина радиодифузери во минатата година престанале да функционираат. На почетокот на 2020 година, во аудиовизуелниот сектор работеа 121 радиодифузер, од кои 49 ТВ и 72 радиостаници. Вкупно 11 радиодифузери емитуваат ТВ-програма на национално ниво (5 терестријални, 4 кабелски и 2 сателитски телевизији), 18 на регионално и 19 на локално ниво. Од радиостаниците, само 4 емитуваат програма на национално ниво, 17 на регионално и над 50 на локално ниво. Во 2019 година престана да функционира печатеното издание на дневниот весник Независен, со што на пазарот останаа вкупно 5 дневни весници (3 на македонски и 2 на албански јазик), а во онлајн-сферата работат над 170 онлајн-медиуми, од кои околу 140 се членки на Регистарот на професионални онлајн-медиуми.

A1 Правни гаранции за слободата на медиумите и новинарите и нивна примена во праксата

Дали е загарантирано правото на слобода на изразување и информирање? Дали тоа опфаќа и пристап до интернет? Дали овие правни гаранции се спроведуваат во пракса?

Освен во Уставот, основните гаранции за слободата на изразување и независноста на медиумите се вградени во медиумските и во неколку други закони. Сите овие закони го опфаќаат и правото на пристап до интернет, односно не постои посебна регулатива со која се регулира само интернетот. Оценката за примена на овие гаранции не е позитивна, пред сè, поради фактот што во споредба со 2019 година, бројот на регистрирани закани и напади врз новинари и медиуми беше четирипати поголем, при што повеќе од половина беа напади врз новинарки.⁴ Во 2020 година, кризата со ковид-19 дополнително ја влоши финансиската состојба на медиумите поради намалувањето на приходите од комерцијални реклами. Владата на РСМ вовеле низа мерки за помош на медиумскиот сектор, но ефектите од нив не можеа да се видат бидејќи кризата со пандемијата продолжи до крајот на годината. Сепак, во 2020 година земјата бележи раст на скалата на

---

⁴ Драган Секуловски и Дениз Сулејман, „Северна Македонија – Показатели за степенот на слобода на медиумите и за безбедноста на новинарите“, Скопје: ЗНМ, 2019 година. Пристапено на: 18.12.2020. <https://safejournalists.net/wp-content/uploads/2020/12/МК-МК-2019.pdf>

Репортери без граници⁵, од вкупно 180 земји беше рангирана на 92-то место, што е за три места пови-соко од 2019 година.

Дали законодавството за медиумите беше развиено во транспарентен и инклузивен процес во консултации со релевантните професионални организации?

Владата на РСМ, за време на вонредната состојба предизвикана од пандемијата со ковид-19, на почетокот на април 2020, усвои неколку измени на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, на недоволно транспарентен и инклузивен начин. Тоа беше иницирано откако настана конфликтот меѓу кабелските и националните телевизии и откако Собранието на РСМ донесе измени во Законот неколку минути пред распуштањето во февруари 2020 година. По одржаните предвремени парламентарни избори на 15 јули 2020 година, новиот парламентарен состав не ги спроведе најавените активности за избор и именување на раководните одлучувачки тела во МРТ и во Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ). Кон крајот на 2020 година, ЗНМ беше вклучено во работна група за измена и дополнување на Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда, а беше консултирано и за измените и дополнувањата на Кривичниот закон во поглед на поголема заштита на новинарите и медиумските работници. Сепак, суштинска забелешка на ЗНМ е дека процесот на измени на овие закони е бавен и без утврдена временска рамка за усвојување за имплементација.⁶

Дали властите некогаш се обиделе да наметнат регистрација или други построги услови за основање печатени или интернет-медиуми? Дали барањата опфаќаат повеќе од вообичаената деловна и даночна регистрација?

За основањето печатен или онлајн-медиум во земјава не постојат никакви посебни барања, освен вообичаената постапка на регистрацијата на медиумот како деловен субјект пред надлежните органи. Ниту печатените, ниту онлајн-медиумите не се предмет на медиумската легислатива, односно во меди-

умската заедница преовладува ставот дека тие треба да се предмет на саморегулација. Во насока на зајакнување на саморегулацијата во медиумите, како и со цел подигање на нивото на професионализација и стандардите во онлајн-новинарството, ЗНМ и Советот за етика во медиумите на Македонија (СЕММ) продолжија со промоција на Регистарот на онлајн-медиуми,⁷ кој беше воспоставен во декември 2019 година и кој беше поздравен од Европската федерација на новинари, канцеларијата на ОБСЕ во Виена, Американската амбасада во Скопје и посочен во Извештајот на Европската комисија⁸ како добра пракса. И во текот на 2020 година продолжија напорите за унапредување на саморегулацијата на онлајн-медиумите во државата. Бројката на новорегистрирани членови во Регистарот на професионални онлајн-медиуми во 2019 година беше 72, а на крајот на 2020 година се зголеми на вкупно 138 членови.

Дали властите некогаш се обиделе да го ограничат правото на пристап до интернет или да бараат блокирање или филтрирање на содржини на интернет?

Како и претходната, така и во 2020 година не е регистриран обид од страна на Владата или од друг државен орган за блокирање или филтрирање интернет-содржина. Оценката е дека правото на слобода на изразување во интернет-просторот слободно се користи од страна на граѓаните, медиумските и другите организации.

Дали регулаторното тело ја извршува својата мисија и своите функции на независен и недискриминирачки начин? Дали процесот на доделување дозволи и другите регулативи за емитирање се спроведуваат на фер и неутрален начин?

Во изминатата година, Здружението на новинарите на Македонија не нотираше критики за функционирањето на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (АВМУ), кои беа чести во изминатите години. Работата на АВМУ може да се оцени како независна и објективна, без дискриминирачки однос кон одделни аудиовизуелни медиуми. Сепак, во Извештајот на ОБСЕ и ОДИХР⁹ за парламентарни-

5 Репортери без граници, „Северна Македонија: Извештај на Репортери без граници за 2020 година“, Париз: 2021. Пристапено на: 15.04.2021. <https://rsf.org/en/north-macedonia>

6 Иако измените во Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда беа предвидени уште во „Планот 18“ од 2018 година, работната група на Министерството за правда која што беше формирана во јуни 2019 година, почна да работи дури кон крајот на 2020 година.

7 Регистар на професионални онлајн-медиуми – Промедиа. www.promedia.mk

8 Европска комисија, „Извештај од Европската комисија за Северна Македонија за 2020 година“, Брисел: 2020. Пристапено на: 15.11.2020. <https://www.sep.gov.mk/post/?id=5657#YAGhuthKjIU>

9 ОБСЕ/ОДИХР, „Република Северна Македонија: Предвремени парламентарни избори 15 јули 2020 година (Конечен извештај)“, Варшава: 2020. Пристапено на: 25.10.2020. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/471672.pdf>

те избори во РСМ одржани на 15 јули 2020 година, се забележува дека „значителните подобрувања во медиумските слободи, во последниве години не беа зајакнати со систематски реформи во медиумскиот сектор, како што е обезбедувањето политичка неутралност на јавниот радиодифузер и регулаторот на медиумите.“

Дали постојат законски одредби кои се однесуваат на државното рекламирање во медиумите и дали тие се злоупотребуваат за политичко влијание врз нивната уредувачка политика?
Дали распределувањето на државните средства се прави на транспарентен, фер и недискриминирачки начин?
Дали државните институции редовно ги објавуваат податоците за сумите кои се доделени на различни медиуми?

Прашањето на државното огласување не е регулирано во медиумските закони, а уште во 2016 година, Владата на СДСМ донесе одлука за целосен мораториум на државното огласување на барање на ЗНМ и невладиниот сектор. Минатите години оваа одлука се почитуваше, но на локално ниво општините и јавните претпријатија, сепак, издвојуваа средства од буџетите наменети за приватните локални медиуми, што во основа ја поткопуваше нивната независна позиција. Во 2020 година, Владата најави можност за укинување на забраната за рекламирање со јавни фондови во приватни медиуми, што наиде на сериозна критика од ЗНМ и од другите новинарски и медиумски организации, бидејќи може да ја загрози уредувачката независност на медиумите, дополнително да го наруши и онака ранливост медиумски пазар и да го засили клиентелизмот.

Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ), Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ), Македонскиот институт за медиуми (МИМ) и Советот за етика во медиумите (СЕММ) силно го истакнуваат своето спротивставување на евентуалните измени на членот 102 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со кои би било дозволено рекламирање на јавни институции во медиумите. ЗНМ, ССНМ, МИМ и СЕММ сметаат дека е недозволиво состојбата во медиумската индустрија да биде вратена на нивото од пред четири години, кога со државни средства, на не-транспарентен начин, беа плаќани астрономски суми во медиумите без никакви критериуми. Таа пракса на која се противевме беше оценета како лош пример за државен поткуп на медиумите и придонесе за влошување на состојбата во медиумите и зголемување на пристрасноста во нивно-

то известување. Оваа реакција¹⁰ на четирите организации уследи по најавата на премиерот Зоран Заев дека „во скоро време ќе биде даден предлог од МИОА за укинување на членот 102 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, односно негова промена за да може да ги помогне медиумите преку остварување договори со јавни претпријатија, општини и слично, во делот на нивната транспарентност и спроведување на нивните одлуки како што се седниците на управни одбори, на совети итн.“

Доколку ваквиот предлог биде прифатен нема да води кон никакво подобрување на состојбата во медиумите и слободата на информирање, туку напротив, дополнително ќе го наруши и онака ранливост медиумски пазар и ќе го засили клиентелизмот. Истовремено, ставот на ЗНМ е дека е нужно да се помогне на медиумите посебно кога финансиската криза е зголемена, но тоа би требало да биде на транспарентен начин со формирање фонд за медиуми со јасно утврдени критериуми, каде што секој медиум би можел да аплицира за проекти од јавен интерес.¹¹

Дали постојат некои видови медиумски субвенции или фондови за производство на медиумски содржини од јавен интерес и како тие се спроведуваат во пракса?

Во екот на пандемијата предизвикана од ковид-19, на 25-та редовна седница на Владата беше усвоена Програма за поддршка за печатење и дистрибуција на печатени медиуми за 2020 година,¹² во висина од 30 милиони денари, што е значително помал износ во споредба со минатите години.¹³ Програмата¹⁴ се спроведува трета година по ред, со цел да се поддржат печатените медиуми од општ и информативен карактер. За доделувањето на средствата, за кои не постои механизам да се провери како се користат, одлучува Комисија, во која, покрај претставници на надлежните институции, членуваат и по еден прет-

10 ЗНМ, ССНМ, СЕММ и МИМ, „Не смеа да се дозволи закон за државно рекламирање во медиумите“, Скопје: 2020. Пристапено на: 17.12.2020. <https://bit.ly/3bnROFI>

11 ЗНМ, „Јавните кампањи во медиумите треба да се бесплатни“, Скопје: 2021. Пристапено на: 27.02.2021. <https://bit.ly/3w8Ayfn>

12 Влада на РСМ, „Соопштение од 25-та седница на влада“, Скопје: 2020. Пристапено на: 15.12.2020. <https://vlada.mk/node/23392>

13 Влада на РСМ, „Програма за поддршка за печатење и дистрибуција на печатени медиуми за 2018 година“, Скопје: 2018. Пристапено на: 24.12.2020. https://vlada.mk/sites/default/files/img/prezentacija_-_programa_za_pechateni_mediumi.pdf

14 Влада на РСМ, „Програма за поддршка за печатење и дистрибуција на печатените медиуми за 2020 година“, Скопје: 2020. Пристапено на: 30.12.2020. <https://vlada.mk/node/23762>

ставник на Асоцијацијата за заштита на националните печатени медиуми и на Здружението на новинарите. Комисијата донесе одлука врз основа на јасно дефинирани критериуми, а висината на одобрената поддршка е утврдена врз основа на доставените фактури за календарската 2019 година.

За време на пандемијата, Владата одлучи¹⁵ да обезбеди и директни субвенции за сите медиуми, за плаќање придонеси за социјално осигурување за платите на новинарите и другите медиумски работници. Покрај тоа, Владата донесе и неколку уредби со кои на радиодифузните медиуми им беа доделени и индиректни субвенции: телевизите чии програми се пренесуваат преку дигитален мултиплекс беа ослободени од плаќање на трошоците за пренос за целата 2020 година; радиостаниците беа ослободени од плаќање надоместок за радиотреквенции и за емитување на програмите преку мрежата на јавното претпријатие Македонска радиодифузија. Но, процесот на одлучување за овие субвенции беше многу контроверзен. Националните телевизии преговараа директно со Владата (зад затворени врати) со барање само тие да добијат субвенции, а потоа, по реакцијата на регионалните и локалните медиуми и радиостаници, одлуката беше изменета и се примени на сите радиодифузери. Регулаторното тело, исто така, одлучи да ги ослободи сите приватни радио и телевизиски станици од плаќање на надоместокот за дозвола за 2019 и за 2020 година, а на јавниот радиодифузен сервис му додели парична помош во висина од 30.000.000,00 денари.¹⁶

Здружението на новинарите (ЗНМ) и Мисијата на ОБСЕ во Скопје, во април 2020 година, обезбедија пакети со заштитни средства за медиумите од Северна Македонија. Секој од пакетите што беа дистрибуирани до медиумите содржеше заштитни маски, ракавици, очила, средства за дезинфекција и друго. Младен Чадикиовски, претседател на ЗНМ, изјави дека информирањето, особено во услови на пандемија, е важно и дека новинарите треба да се заштитат со цел вистинската вест да стаса до граѓаните.¹⁷

Кои се механизмите за финансирање на медиумите на јазиците на заедниците?

Освен радио и ТВ-програмите на јазиците на етничките заедници, во рамки на јавниот радиодифузен сервис, не постојат други механизми за финансирање на медиумите на јазиците на различните етнички заедници. Медиумите што објавуваат содржини на јазиците на мнозинските заедници во РСМ не се атрактивни за огласувачите, така што тие со години се соочуваат со финансиски тешкотии да опстојат на пазарот. Недостига соодветна медиумска политика за решавање на овој проблем, што се рефлектира врз вкупната плуралистичка слика во медиумите во РСМ.

Дали самостојноста и независноста на јавниот радиодифузен сервис се загарантирани и ефикасно заштитени? Дали рамката за финансирање обезбедува негова независност и негово стабилно функционирање? Дали надзорните тела го претставуваат општеството во целост?

Реформата на јавниот сервис беше едно од клучните барања на невладиниот сектор за спроведување сеопфатни реформи во медиумската сфера. Оваа реформа беше делумно условена и од зголемувањето на буџетот на овој медиум, како и од изборот на новите членови на Програмскиот совет на Македонската радио-телевизија (МРТ). Финансирањето на МРТ беше темелно изменето во 2018 година, кога од радиодифузна такса (јавна давачка) премина на фиксен процент од Буџетот на РСМ, со цел да се обезбеди долготрајно и стабилно финансирање. И покрај тоа, МРТ сè уште се соочува со финансиски проблеми поради задолженоста од претходните години, а и поради фактот што Владата не ѝ ги исплаќа на МРТ целосно средствата според динамиката предвидена во законот. Според пресметките на ЗНМ, МРТ во 2021 година, со намалувањето на буџетот, ќе има најмал приход во последните три години.

Од друга страна, со измените на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Македонската радио-телевизија доби многу поголеми програмски обврски. Обврзана е да отвори уште еден 24-часовен канал на албански јазик, со што вкупниот број на ТВ канали ќе се зголеми на 5 и ќе има дополнителни финансиски реперкусии врз својата работа. Во периодот на пандемијата со ковид-19, најзначајно е отворањето на детскиот канал, на кој се нуди повеќе образовна и едукативна програма за учениците.

15 Одлука на Владата на РСМ, 02.04.2020, <https://mida.mk/node/20837>

16 АВМУ, „Одлука за доделување финансиска помош – донација за справување со последиците од пандемијата со ковид-19“, Скопје: 2020. Пристапено на: 15.09.2020, <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/03/Odluka-za-dodeluvanje-finansiska-pomos-donacija-koronavirus.pdf>

17 ЗНМ, „ЗНМ и ОБСЕ: Обезбедени заштитните средства за новинарите и медиумските работници“, Скопје: 2020. Пристапено на: 20.09.2020, <https://znm.org.mk/znm-i-obse-obezbedeni-zashtitnite-sred/>

Реформата на јавниот радиодифузен сервис е во рана фаза и треба да ѝ се даде приоритет во Собранието на РСМ. Според Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, износот на јавното финансирање на јавниот радиодифузен сервис е дефиниран како процент од државниот буџет, со постепено зголемување со текот на времето (до 0,8% во 2019 година; до 0,9% во 2020 година; 1% од 2021 година). Поради дискрециските права на властите предвидени со законот, трансферот на средства продолжи да се извршува со помал процент (околу 0,6%), и покрај тоа, дополнителни канали беа отворени на почетокот на април 2020 година. Според тоа, финансиската независност и одржливост на јавниот радиодифузер остануваат отворено прашање. Подеднакво е важно да се најдат решенија за старите долгови на јавниот радиодифузен сервис кон државните институции. Потребни се дополнителни напори за подобрување на квалитетот на неговото известување и за модернизирање на нејзините работни процедури и техничката опрема. Програмите наменети за деца беа емитувани на двата национални канали, како поддршка и надополнување на образовниот процес кој беше нарушен поради пандемијата.¹⁸

Телото што, всушност, треба да ги осмисли и спроведе реформите во МРТ е Програмскиот совет, но изборот на нови членови, како едно од клучните барања за подигнување на нивото на независност на МРТ, не се случи ниту во 2020 година. Наместо тоа, Собранието донесе одлука за продолжување на мандатот на постојните членови, без да спроведе нова постапка на избор. Ова тело подготви нацрт-стратегија за петгодишен развој на МРТ и спроведе консултации, во кои свои предлози и забелешки дадоа ЗНМ и други релевантни организации и експерти. Во консултациите беше нагласено дека е позитивно што Програмскиот совет одлучил да донесе стратегија за развој, но дека е потребна сериозна доработка на овој документ.

A2 Ефектот на законите за клеветата врз новинарите

Дали одредбите од законите за клеветата се премногу строги и дали ги заштитуваат државните функционери? Кои се главните недостатоци на овие закони?

Делата клеветата и навреда беа декриминализирани во 2012 година, со донесувањето на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клеветата. Во 2020 година, Министерството за правда формираше работна група за измена и дополнување на овој Закон, во која активно учествуваа и претставници на ЗНМ. Беа одржани повеќе состаноци, а во декември 2020 година беше изработен нов текст за измена и дополнување на Законот, во кој беа прифатени речиси сите предлози на ЗНМ за намалување на висината на нематеријалната штета при утврдена вина на новинар и дополнување на деловите за исклучување од одговорност за клеветата и навреда. Целта на предлозите на ЗНМ беше одредбите на овој Закон да се направат поповолни за новинарите, во смисла предвидените казни да се намалат, со цел да не влијаат негативно врз слободното и критичко новинарство. Покрај тоа, во текот на дискусиите во работната група, ЗНМ го нагласуваше ставот дека треба да се внимава со одредбите на овој Закон да не се загрози правото на слобода на изразување на интернет, особено во поглед на ризикот од прекумерна регулацијата на содржините на онлајн-порталите.

Колку тужби се покренати против новинари од страна на државни функционери во текот на минатата година? Дали судските одлуки против новинарите се политички мотивирани? Какви се изречените казни?

Тужбите за клеветата и навреда кон новинари и медиуми се драстично намалени откако е декриминализирана клеветата и навредата. Така, во 2016 година имало 40, а во 2017 година 39 случаи, што е огромна разлика во споредба со 2012 година, кога биле регистрирани 330 тужби.¹⁹ Според добиените податоци од Основниот граѓански суд Скопје, вкупниот број активни предмети по тужби за граѓанска одговорност за навреда и клеветата во 2020 година изнесувал 147, од кои во 33 предмети странка е новинар или медиум. Ова покажува дека има сè помалку случаи за клеветата и навреда против новинари, односно дека кле-

¹⁸ Европска комисија, „Извештај од Европската комисија за Северна Македонија за 2020 година“, Брисел: 2020. Пристапено на: 15.11.2020. <https://www.sep.gov.mk/post/?id=5657#:YAghuthKjIU>

¹⁹ ЗНМ, „Анализа: Пресуди за клевети и навреди на судски предмети со новинари“, Скопје: 2018. Пристапено на: 16.09.2020. <https://znm.org.mk/analiza-presudi-za-kleveti-i-navredi-n/>

ветата и навредата сè помалку се користат како инструмент за притисок врз новинарите и медиумите.

Дали судовите го признаваат механизмот за саморегулација (доколку постои)?

Дали ја прифаќаат валидноста на објавен одговор, исправка или извинување?

Според адвокатите со кои соработува ЗНМ, кои застапуваат новинари во судски предмети за дела од клеветата и навреда, судиите генерално ги земаат предвид одлуките на Советот за етика во медиумите (медиумското саморегулаторно тело) при начинот на водење на судската постапка. Освен тоа, има зголемена пракса адвокатите да ги користат одлуките на СЕММ во судските постапки како дополнителен аргумент во корист на новинарите. Покрај тоа, во образложенијата на пресудите, во кои најмалку една од странките е новинар, честопати се цитираат случаи од Европскиот суд за човекови права, што претставува напредок во споредба со минатото.

– Согласно моето лично практично искуство при застапување новинари во граѓански постапки за утврдување одговорност за нанесена навреда и/или клевета и надомест на нематеријална штета, генерално, праксата во последните неколку години со судовите во РСМ е позитивна од аспект на заштитата на слободата на изразување и примената на праксата на Судот за човекови права во Стразбур. Практиката на судовите во РСМ, во последните неколку години, е да се избегнува досудување паричен надоместок за нанесена нематеријална штета предизвикана од душевни болки од навреда и/или клевета, особено на тужени новинари, што е позитивен исчекор на самите судии. Меѓутоа, сè уште немаме усогласена пракса во сите апелациони подрачја во РСМ, во однос на доставените психијатриски вештачења од страна на самите тужители, преку кои се утврдува интензитетот и времетраењето на душевните болки предизвикани од навреда и/или клевета.

Иван Брешковски, правен експерт и адвокат.²⁰

Што мислат новинарите за законот за клевета? Дали се обесхрабени да истражуваат и пишуваат критички?

Новинарите што беа дел од фокусните групи²¹ спроведени за потребите на оваа анализа сметаат дека тужбите за клевета и навреда повеќе се користеа како инструмент за притисок кон нив во минатото. Сепак, денес сè уште се забележува притисок врз новинарите од страна на финансиските моќници.

За случај на притисок од финансиски моќници спроведени новинарка која учествуваше во фокусните групи:

– Бевме мета на притисок кога истражувавме за тествите за ковид-19 што ги прави болницата „Систина“. Имавме одговор на нашиот текст, кој не беше воопшто демант, туку беше клеветнички текст, во кој нè нарекуваа профитери и непрофесионалци и, за жал, голем дел од медиумите го пренесоа. На ова имавме ние одговор по што следуваше директна закана, пишуваше дури дека ќе поднесе кривична пријава за тој текст. Знаеме како работат колегите и медиумите, дека има многу реклами од „Систина“ кај нив, и ја пренесоа оваа реакција, а не го пренесоа нашиот текст, туку реакцијата на Камчев.

A3 Заштита на политичкиот плурализам во медиумите

Дали политичкиот плурализам во медиумите е регулиран во медиумското законодавство надвор од изборни периоди? Кои се обврските на јавниот сервис и на приватните радиодифузери во однос на политичкиот плурализам надвор од изборни периоди?

Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги не го спомнува експлицитно „политичкиот плурализам“ како обврска на давателите на аудио и аудиовизуелни медиумски услуги кога не е време на изборна кампања. Сепак, начелата за вршење на

²⁰ Интервју со Иван Брешковски, правен експерт и адвокат, реализирано на 10.12.2020 година.

²¹ За потребите на ова истражување беа спроведени две фокусни групи со вкупно 17 новинари. Првата фокусна група беше спроведена на 24.12.2020 година со новинари од 7 медиуми, а втората на 29.12.2020 година, со новинари од 6 медиуми.

дејноста содржат одредба,²² која се однесува на сите радиодифузери и која регулаторот ја користи како основа за мониторинг на нивното известување во периодот од распишувањето на изборите, па сè до формалниот почеток на изборната кампања, кога се применуваат одредбите предвидени во Изборниот законик. Обврските за МРТ, во однос на ова прашање, освен во членот за начелата за вршење на дејноста, се предвидени и во членот 110.²³

Дали регулаторното тело е должно да го следи и заштитува политичкиот плурализам надвор од изборни периоди?

Иако не е дефинирана експлицитна обврска на регулаторот да го следи политичкиот плурализам во период надвор од изборна кампања, сепак во општите надлежности на регулаторот е наведено дека „се грижи за заштитата и развојот на плурализмот на аудио и аудиовизуелните медиумски услуги“, што го подразбира и овој аспект на политичкиот плурализам. Регулаторот во минатите години има спроведувано анализи на политичкиот плурализам и надвор од изборен период, а, исто така, има усвоено и посебен Прирачник.²⁴

Прашање што загрижува од аспект на заштитата на политичкиот плурализам е платеното политичко огласување, кое не е експлицитно забрането со закон во период надвор од избори. Овој вакуум во законската регулатива, во минатото, беше злоупотребуван во облик на т.н. рекламирање на постигнувањата на партијата на власт, но со средства од Буџетот. Ставот на ЗНМ е дека платеното политичко огласување во аудиовизуелните медиуми треба да се укине во кој било период, бидејќи на тој начин се „поткупуваат“ сопствениците на медиумите, се влијае негативно врз уредувачката политика на медиумите, но, исто така, и се „изместува“ рамнотежата на спротивставени гледишта во јавната сфера. Ова дотолку повеќе што политичките партии имаат можност да го закупуваат меди-

умскиот простор со јавни средства, имајќи предвид дека сега доминантно се финансираат од Буџетот на РСМ. Со цел да се надмине оваа пракса, потребни се интервенции и во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и во Изборниот законик, со цел целосно да се забрани платеното политичко рекламирање во приватните медиуми во кој било период.

Дали политичките партии и кандидати имаат фер и еднаков пристап до медиумите во периодот надвор од изборни периоди?

Како и минатата 2019, така и во текот на 2020 година, ниту регулаторот, ниту друга организација нема спроведено анализа на политичкиот плурализам во вестите, така што е тешко да се одговори прецизно дали политичките партии имаат фер пристап кон аудиовизуелните медиуми надвор од избори. Но, генералната оценка на медиумските експерти, интервјуирани за потребите на оваа анализа, е дека состојбата денес е значително подобрена во споредба со периодот до 2016 година, кога највлијателните аудиовизуелни медиуми постојано известуваа под влијание на партијата на власт. Но, иако радиодифузните медиуми во целина известуваат за многубројните различни актуелни политички гледишта, загрижува фактот што во дневно-информативните емисии, сепак, доминираат „препукувањата“ на водечките партии.²⁵ Печатените и онлајн-медиумите, од друга страна, имаат поголема слобода во изборот на политичката или идеолошката позиција, така што очекувано е дека таму одделни политички субјекти добиваат поголем пристап.

Кои се законските обврски на медиумите за време на изборни процеси? Кое тело ги мониторира електронските и печатените медиуми?

Политичкиот плурализам во време на изборна кампања се регулира со Изборниот законик, како за јавниот сервис, така и за приватните медиуми, а регула-

22 Членот 61 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги го уредува начелото за „објективно и непристрасно прикажување на настаните со еднаков третман на различните гледишта и мислења и овозможување слободно оформување на мислењето на публиката за одделни настани и прашања“.

23 Во членот 110, меѓу другото, се утврдува обврска на јавниот сервис: „да обезбеди постојано, вистинито, целосно, непристрасно, праведно и навремено информирање создавајќи и емитувајќи висококвалитетни програми за сите важни политички, економски, социјални, здравствени, културни, образовни, научни, религиски, еколошки, спортски и други настани и случувања...“.

24 АВМУ, „Прирачник за оценување на медиумскиот плурализам“, Скопје: 2012. Пристапено на: 10.09.2020. https://avmu.mk/wp-content/uploads/2017/05/Priracnik_1_Pluralizam_finalna.pdf

25 Во длабинското интервју реализирано на 12.12.2020 година, Дејан Георгиев од Центарот за развој на медиуми нагласува: „Ми се чини дека радиодифузните вложуваат извонредни напори за секое можно прашање да ги консултираат ставовите на водечките партии. Ако направиле интервју со лидер на политичка партија од власта, се трудат веднаш да направат интервју и со лидерите на опозицијата. Дobar дел од вестите се однесуваат на псевдо-настани, односно „препукувања“ помеѓу политичките партии со цитирање изјави од прес-конференции, по принципот, едните ќе излезат и ќе обвинат, другите ќе демантираат и ќе вратат со свои обвинувања, или со потсетувања кој што правел во периодот кога бил на власт.“

торното тело е овластено да врши мониторинг врз известувањето на радиодифузните медиуми. Одредбите од Изборниот законик за обврските на Јавниот радиодифузен сервис во постигнувањето баланс во дневноинформативните емисии се исклучително сложени. Имено, МРТ, освен принципот на пропорционалност, според кој треба да се раководат сите други радиодифузери, мора да ги структурира вестите и според комплицирана формула: 30 проценти прилози за дневни настани од државата и од светот, 30 проценти за активности на политичките партии од власта, 30 проценти за активностите на политичките партии од парламентарната опозиција и 10 проценти за активностите на политичките партии што не се претставени во Собранието. Според оценката на АВМУ, „ваквата ригидна математичка формула и на овие избори ги покажа своите слабости... и претставува прекумерен товар, кој го принудува Јавниот сервис да се концентрира на формата – броењето секунди, а дури потоа на суштината – новинарското известување.“²⁶

Дали политичките партии и кандидати имаат фер и еднаков пристап до медиумите за време на изборни процеси?

Од спроведениот мониторинг на предвремените парламентарни избори одржани на 15 јули 2020 година, АВМУ заклучил дека Јавниот радиодифузен сервис, на четирите програмски сервиси, генерално, обезбедил избалансираност во вестите, исполнувајќи ја двојната формула за поделба на времето. АВМУ констатира и дека ниту една од комерцијалните телевизии не успеала целосно да го спроведе принципот за известување пропорционално на бројот на потврдени кандидатски листи и интензитетот на кампањата. Некои од телевизиите направиле напори да известуваат за поголем број учесниците во кампањата, а некои се концентrirале на само неколку од нив.²⁷ Резултатите од мониторингот на ОБСЕ/ОДИХР потврдуваат дека јавниот сервис се потрудил да обезбеди пристап и на водечките, но и на помалите парламентарни и вонпарламентарни партии. Од друга страна, приватните медиуми, во најголемиот дел, се фокусирале на главните политички партии и, во помала мера, на помалите парламентарни партии, додека видливоста на вонпарламентарните партии била многу мала.²⁸

26 АВМУ, „Преглед на поведени прекршочни постапки од АВМУ за парламентарните избори 2020 година“, Скопје: 2020. Пристапено на: 11.12.2020. <https://avmu.mk/2020-2/>

27 АВМУ, „Извештај од изборното медиумско претставување (24 јуни-12 јули 2020)“, Скопје: 2020. Пристапено на: 11.12.2020. <https://avmu.mk/2020-2/>

28 ОБСЕ/ОДИХР, „Република Северна Македонија: Предвремени парламентарни избори 15 јули 2020 година (Конечен извештај)“, Варшава: 2020. Пристапено на: 25.10.2020. <https://www.osce.org/files/f/documents/0/a/471672.pdf>

A4 Слобода на работа и на здружување на новинарите

Дали новинарите мора да бидат лиценцирани од страна на државата за да можат да работат? Дали имало обиди за воведување дозволи од страна на државата во текот на минатата година?

Во Република Северна Македонија, новинарската професија не подлежи на лиценцирање, но проблем е што Законот за медиуми сè уште содржи дефиниција за поимот новинар.²⁹ ЗНМ и другите медиумски организации, уште при усвојувањето на ЗАМУ во 2013 година, реагираа дека ова може да го ограничува слободното вршење на новинарската професија. Определувањето на тоа што е новинар и кој може да биде новинар не смее да биде предмет на закон, односно тоа е прашање на саморегулација.

Дали новинарите биле одбиени да известуваат од одредени места или настани бидејќи немале акредитација?

Во 2020 година, за време на прес-конференциите на министерот за здравство поврзани со пандемијата, на дел од новинарите и медиумите им беше ограничено присуството, односно имаше случаи кога некои новинари беа спречени да поставуваат прашања. ЗНМ реагираше дека со таквата пракса на организирање онлајн прес-конференции новинарите не се целосно слободни да поставуваат потпрашања, ниту, пак, да даваат коментари на дадените одговори.³⁰ Подоцна им беше дозволен директен пристап на прес-конференциите само на медиумите што се дел од Регистарот на ЗНМ и СЕММ, но ЗНМ повторно јавно реагираше укажувајќи дека целта на Регистарот е почитување на новинарските стандарди и поттикнување професионално новинарство и не може да служи како основа за селектирање на медиумите на кои ќе им биде дозволено да известуваат од владините прес-конференции.³¹

29 Во членот 2, поимот новинар се дефинира како „лице што собира, анализира, обработува или класифицира информации објавени во медиумите и е вработено во медиумите или има договор за работа со нив, или лице што реализира новинарски активности како независна професија (слободен новинар)“.

30 ЗНМ, „Слободата на изразување мора да биде гарантирана и во време на вонредна состојба“, Скопје: 2020. Пристапено на: 11.10.2020. <https://znm.org.mk/znm-slobodata-na-izrazuvane-mora-da-bi-3/>

31 ЗНМ, „Соопштение: Регистарот на СЕММ и ЗНМ постои за препознавање на професионалните медиуми, а не за делење дозволи за движење“, Скопје: 2020. Пристапено на: 11.10.2020. <https://znm.org.mk/registerot-na-semm-i-znm-postoi-za-prep/>

Заради заштита од ширење на заразата со вирусот корона, во март 2020 година, Владата донесе уредба,³² која за време на полицискиот час им овозможи на новинарите и на медиумските работници слобода на движење и по 21 часот, врз основа на дозвола издадена од Министерството за информатичко општество и администрација.

На 7 јуни 2020 година, околу 19 часот, новинарката Билјана Секуловска, уредник во онлајн-медиумот Нова (www.novatv.mk), при извршување на професионалните задачи фотографирала полициска патрола што вршела контроли за време на полицискиот час. И покрај тоа што Секуловска ѝ се претставила на полицијата и покажала дозвола за непречено движење за време на полициски час, полициските службеници ѝ забраниле да ги снима и на груб начин ѝ се заканувале дека ќе ја тужат, бидејќи, според нив, не било дозволено да се снимаат полициски службеници. Сепак, по упатената претставка од ЗНМ, Внатрешната контрола на МВР утврдила незаконско постапување на полициските службеници за попречување на новинарката Билјана Секуловска при вршење на нејзините професионални обврски.³³

Дали и како новинарите се организирани во професионални здруженија? Дали има притисоци врз нивното здружение или врз некој од членовите?

Поголемиот дел од новинарите се организирани во професионални здруженија. Најголемо и најстаро здружение е Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ), основано во 1946 година, член на Меѓународната федерација на новинари (МФН) и на Европската федерација на новинари (ЕФН). Бројот на редовни членови на ЗНМ, во средината на 2018 година изнесуваше 680, а во октомври 2019 година, овој број е зголемен на 860 членови. Како резултат на пандемијата и ограничувањето на движењето на граѓаните и новинарите во 2020 година се бележи благ пад на редовните членови на ЗНМ. Бројот на членови кон крајот на 2020 година изнесуваше 577.

Дали и како новинарите се организираат во синдикати? Дали има притисоци врз лидерите на синдикатот и врз другите членови? Дали новинарите слободно може да пристапуваат во синдикатите?

Во однос на заштитата на работничките права, новинарите и медиумските работници се организирани во рамки на Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници-ССНМ, кој е самостоен и не е дел од ниту една синдикална организација на национално ниво. Постои и посебен синдикат на јавниот радиодифузен сервис, кој не е дел на ССНМ. Според претставниците на ССНМ, најчестата форма на притисок врз новинарите членови на синдикатот е кога сопствениците или менаџерите на медиумите избегнуваат синдикалната членарина да ја пресметуваат од платата на новинарите, со што се случува тие да го изгубат статусот на членови на синдикатите.

Дали постои совет за етика во медиумите и како е организирано ова тело? Дали има притисоци врз претставниците на советот за етика?

Советот за етика во медиумите (СЕММ) е саморегулаторно тело, кое постои од декември 2013 година и во кое, врз доброволна основа, членуваат издавачите на медиуми. Услов за членување во СЕММ е придржувањето кон принципите и етичките стандарди на Кодексот на новинарите и прифаќањето на Статутот на СЕММ. Членките на СЕММ со тоа се обврзуваат и активно да се вклучат во процесот на медијација и да ги објавуваат одлуките на Комисијата за поплаки при ова тело. Кон крајот на 2019 година беа усвоени и критериуми за прифаќање на интернет-порталите во Регистарот на професионални онлајн-медиуми,³⁴ кои подразбираат: транспарентност на сопственичката структура, објавување импресум, потпишување на објавените содржини од страна на новинарите/автори, задолжително регистрирање на онлајн-медиумите како правни лица и др. Покрај СЕММ, при ЗНМ функционира и Совет на честа, како внатрешен саморегулаторен механизам, кој го следи почитувањето на Кодексот на новинарите од страна на новинарите членови на ЗНМ.

³² *Влада на РСМ, „МИОА ќе обезбедува дневни дозволи за работа на медиумските работници после 21 часот“, Скопје: 2020. Пристапено на: 18.11.2020. <https://vlada.mk/node/20652>*

³³ *ЗНМ, „МВР ги казни полицајците што ја попречуваа новинарката Секуловска“, Скопје: 2020. Пристапено на: 25.09.2020. <https://bit.ly/3tHJAY7>*

³⁴ *Правилата за зачленување на интернет-порталите во Регистарот се достапни на <https://www.semm.mk/chlenstvo/pravila-za-chlenstvo>*

A5 Заштита на изворите на информации

Како се гарантира доверливоста на новинарските извори со закон? Под кои услови, правото на заштита на изворите може да биде ограничено?

Правото на заштита на новинарскиот извор во РСМ е уставна категорија и тоа се гарантира со Кривичниот законик, Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, Законот за медиуми и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.

Дали има примери кога биле изречени санкции против новинари кои одбиле да го откријат идентитетот на своите извори?

Во 2020 година не е регистриран случај на санкционирање на новинари што одбиле да го соопштат идентитетот на изворот на информации. Последниот случај на санкционирање новинари што одбиле да го соопштат идентитетот на изворот на информации беше забележан во 2019 година.³⁵

Дали новинарите можат слободно да пристапуваат и да остваруваат контакти со изворите на информации?

Генерално, при работењето истражувачки текстови, новинарите се чувствуваат слободни во контактирањето со изворите на информации. Со новиот Закон за заштита на укажувачите³⁶ се уредени прашањата на заштитеното пријавување, правата на укажувачите, како и постапувањето и должностите на институциите во врска со заштитеното пријавување и обезбедувањето заштита на укажувачите. Со измените на овој закон од 2018 година се изврши усогласување со меѓународните стандарди пропишани во оваа област и со него се обезбедува поголема заштита на укажувачите. Во таа насока новинарските извори се охрабрени и институционално се

подобро заштитени. Дополнително немало случаи на пријави во ЗНМ, а во врска со евентуални прекршувања на овој закон во текот на 2020 година.

A6 Право на пристап до информациите

Кои се законските правила за пристап до официјални документи и информации кои се релевантни за новинарите?

Собранието на РСМ, во мај 2019 година усвои нов Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер, според кој, поранешната Комисија за заштита на правото на пристап до информации од јавен карактер се трансформираше во Агенција, чиј директор и заменик добија поголеми овластувања при решавање на жалбите и претставките од граѓаните. Најбитна измена за новинарите претставува намалувањето на рокот за одговор на барањето, односно за донесување решение, од 30 на 20 дена, со можност за продолжување за уште 10 дена.

Дали новинарите ги користат овие правила? Дали институциите ги почитуваат правилата, без одлагање?

Во својот прв квартален извештај, Агенцијата за заштита на слободниот пристап до информации од јавен карактер информира дека до неа се доставени 109 жалби од страна на баратели на информации, од кои десетина се од новинари, а преостанатите од граѓански здруженија и индивидуалци. На молк на институциите се жалат новинарите што се занимаваат со истражувачко новинарство, но тие, исто така, нагласуваат дека е унапредена комуникација со службениците на Агенцијата, кои ги разбираат нивните проблеми и им нудат помош при користењето на Законот.³⁷ Според искуствата на новинарите што поднесувале барања за информации до институции,³⁸ рокот за жалба дополнително го усложнува процесот, а и праксата на имателите на информации од јавен карактер е најчесто да одговорот на последниот ден од истекувањето на рокот.

35 Станува збор за обвинението поднесено против новинар на порталот Инфомакс за објавување записник од активен случај во Обвинителството, во врска со што ЗНМ реагираше, нагласувајќи дека „Обвинителството не треба да ги гони оние што ги објавиле документите, туку личноста што имала пристап до службени тајни и ги изнела и ги дала на медиум... бидејќи ваквите судски прогони, дополнително можат да создадат негативен ефект врз слободата на говорот и да поттикнат самоцензура кај новинарите...“

36 Закон за заштита на укажувачите (2016). Пристапено на: 15.02.2020. https://mioa.gov.mk/sites/default/files/pbl_files/documents/Upatstvo_ukazuvachi.pdf

37 Фондација Метаморфозис, „Финален – сумарен извештај од набљудувањето на исполнувањето на реформските приоритети од областа на медиумите (2019-2020)“, Скопје: 2020. Пристапено на: 25.12.2020. https://mediaobservatorium.mk/wp-content/uploads/2020/12/OMR-finalen-01.11.19-15.12.20.pdf?fbclid=IwAR2T-XkP-i6visJUyu8mfa_avidmBv8zMmo9bY80M3ZUjUw74cUrp0FK0

38 Фокусни групи со новинари од 12 медиуми, организирани на 24.12.2020 и 29.12.2020 година.

Дали властите се транспарентни, генерално? Дали обезбедуваат отворени, недискриминирачки и фер релации со медиумите или повеќе сакаат да работат во тајност? Дали државните институции имаат привилегиран третман кон оние медиуми кои им се политички наклонети?

Општа е оценката на повеќе експерти, новинари и организации дека состојбите со транспарентноста на институциите се подобри, но и дека државата сè уште не може да се пофали со целосна отвореност и отчетност на институциите. Во анализата изработена од Центарот за граѓански комуникации,³⁹ во контекст на почитувањето на рокот за одговор од страна на институциите, се гледа дека од вкупно 460 барања упатени од Центарот за граѓански комуникации до Агенцијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер, во максималниот законски рок од 20 дена, е одговорено само на 51 процент од барањата (234 барања). На 48 проценти од барањата (221 барање) е одговорено по законскиот рок, додека на 1 процент од барањата (5 барања), институциите не одговориле ниту по донесено решение на Агенцијата.

Колку Владата и министерствата се отворени за јавноста?

Новинарите истакнуваат дека во услови на пандемија, најголемиот број институции биле со „ограничена“ транспарентност, до степен што им одговара на тие што ја водат институцијата. Поголемиот број министерства доцнеле со своите објави и соопштености, а службите за односи со јавноста со своите известувања честопати настојувале да го наметнат својот интерес или перспектива. Неретко се случувало носителите на функции да бидат дури потранспарентни од нивните служби за односи со јавноста, кои биле прилично затворени.⁴⁰ Сепак, генерално, се оценува дека транспарентноста во 2020 година беше поголема за разлика од претходните години. Се оценува дека Владата на РСМ има зголемена транспарентност, во однос на другите државни институции.

39 Центар за граѓански комуникации, „Анализа на спроведувањето на новиот Закон за слободен пристап на информации од јавен карактер“, Скопје: 2020. Пристапено на: 25.11.2020. <https://www.ccc.org.mk/images/stories/aspmk.pdf>

40 Фокусни групи со новинари од 12 медиуми, организирани на 24.12.2020 и 29.12.2020 година.

Дали судовите се транспарентни? Дали медиумите имаат пристап до судските постапки без дискриминирање и без непотребни ограничувања?

Судовите во Скопје, според новинарите, имаат значително поголема транспарентност во споредба со судовите во внатрешноста. Судовите од внатрешноста честопати и немаат служба за односи со јавноста и вешто ги одбегнуваат локалните новинари, а кога се работи за прашања од новинари од поголемите медиуми од Скопје, тогаш се поотворени за давање информации. Неколку новинари, пак, до ЗНМ доставиле поплаки за попречување на нивното известување од постапки што се водат во Основниот граѓански суд во Скопје. По реакцијата на ЗНМ, претседателот на судот изјавил дека на дел од новинарите не им било дозволено физички да бидат присутни во салите за одржување на рочишта, бидејќи не доставиле навремено барање за таа цел, согласно Деловникот на судот. Сепак, се поставува прашање зошто ова не било проблем порано и зошто вакви ограничувања нема во Кривичниот суд во Скопје, за кој немаше поплаки од страна на новинарите. Кога станува збор за Јавното обвинителство, искуството на новинарите е дека тоа „...нема пракса за давање детални и навремени информации“.⁴¹

Дали е обезбеден пристап на јавноста до собраниските седници? Дали постојат ограничувања за новинарите да ја следат собраниската работа?

За Собранието на РСМ владее општо мислење дека е потранспарентно, иако често се случува да се одолжува доставувањето на бараните одговори. ЗНМ, во минатата година неколкупати има испратено дописи до Собранието за доставување информации, но, и покрај реакциите и ургенциите до крајот на 2020 година, сè уште нема добиено одговор. Од друга страна, локалната самоуправа, во текот на 2020 година покажала понизок степен на транспарентност, најчесто користејќи ги како изговор пандемијата и ограничените ресурси.

Со цел да го подобри пристапот на новинарите до информации од јавен карактер, во 2020 година ЗНМ почна да воспоставува соработка со одделни јавни институции. Потпишани се меморандуми за соработка со Државниот завод за ревизија (ДЗР) и со Регулаторната комисија за енергетика и водни услуги. Оваа иницијатива на ЗНМ е важна, како за унапредувањето на транспарентноста и отчетноста на институциите, така и за подобрување на пристапот на новинарите до стручни

41 Изјава на новинар во фокусната група организирана на 24.12.2020 година.

Б

Положбата на новинарите во редакциите

Б1 Економски ограничувања во новинарската работа

Колку новинари имаат потпишано договори за работа? Дали имаат соодветна социјална заштита? Колку се високи платите на новинарите? Дали се исплаќаат редовно?

Не постојат прецизни податоци за тоа колку новинари имаат договори за работа, но општа оценка е дека многу новинари во приватните медиуми, главно, имаат договори на определено време или хонорарни договори. И онака тешката социо-економска положба на новинарите беше дополнително влошена поради пандемијата предизвикана од корона вирусот. Од почетокот на пандемијата, повеќето медиуми ги намалиле платите на новинарите и медиумските работници, а голем број новинари се жалат на тоа дека, како и претходните години, не им се исплаќа надоместокот за пензиско и социјално осигурување.⁴² Ниските примања, како и непочитувањето во целост на Законот на работни односи од страна на работодавачите, се најчестите проблеми со кои со години се соочува медиумската фела. Најголем дел од новинарите имаат месечни примања далеку под просечната плата во земјава, која во април 2020 година изнесуваше 25.830 денари. Најголемиот дел од новинарите и медиумските работници добиваат од 15.000 до 20.000 денари плата. Ова го потврдува и анкетата на Самостојниот

---

⁴² Изјава на новинари-учесници во фокусната група организирана на 24.12.2020 година.

синдикат на новинарите и медиумските работници (ССНМ), спроведена на 150 испитаници.⁴³ Нешто подобра е состојбата во јавниот сервис, каде што просечната плата на новинарите во 2020 година изнесуваше 38.120 денари, иако се смета дека платите на новинарите, особено тие што не се почетници, се пониски од платите на новинарите во националните приватни телевизии.⁴⁴

Какви се условите за работа на новинарите? Кои се најголемите проблеми со кои се соочуваат на работното место?

Новинарите и натаму работат прекувремени работни часови што не им се плаќаат, а работат без компензација и за време на празници и викенди. Карактеристика за оваа година беше што дел од новинарите, поради пандемијата, работеа од дома, а оние од поголемите редакции, како што се од националните телевизии, работеа во смени. На дел од новинарите, работењето во услови на пандемија им го отежна дополнително извршувањето на професионалните задачи, особено на тие што беа изложени на стресни ситуации при известувањето од здравствените установи и болниците. Самостојниот синдикат на новинарите и медиумските работници (ССНМ) е потписник на повелбата на Европската федерација на новинари за условите за работа на новинарите. Повелбата, како и изјава за поддршка на нацрт-договорите за вработување беа потпишани од Здружението на новинарите на Македонија, Советот за етика во медиумите во Македонија, Онлимит медиа и дигиталниот медиум Види вака. Повелбата за условите за работа на новинарите⁴⁵ е изработена од Европската федерација на новинари и се однесува на работните услови за новинарите и медиумските работници, но и професионалните и етички стандарди. Содржи 10 члена и тоа: слобода на здружување, право на пишан договор, право на колективно преговарање, недискриминација при вработување, право на одмор и исклучување, право на заштита на новинарските извори, право на

непотпишување одредена содржина, безбедност и заштита, добро владеење и етички стандарди и пристојни услови за работа.

Б2 Уредувачка независност во приватните медиуми

Дали приватните медиуми имаат усвоено организациски документи кои овозможуваат редакциите да бидат одвоени и независни од менаџерските и маркетиншките структури? Дали приватните медиуми имаат воспоставено правила за уредувачка независност од сопствениците на медиумите и органите на управување? Дали тие правила се почитуваат?

Не постојат објавени податоци или прегледи од кои може да се утврди колкав број приватни медиуми имаат внатрешни организациски акти или правила, според кои уредничкиот колегиум е и формално одвоен од менаџментот на медиумот. Од сознанијата со кои располага ЗНМ и од одговорите добиени низ разговорите со новинари може да се заклучи дека вакви акти ретко постојат. Во поголемите медиуми е вообичаено редакциите да се одвоени од менаџерските структури, но честопати се случува директорите да вршат притисок врз редакциите од аспект на тоа дека треба да работат на начин со кој ќе се обезбедат повеќе приходи од спонзорства или огласување. Кога се работи за помалите локални медиуми, состојбата е уште посложена, односно притисоките се изразени на поинаков начин и доаѓаат повеќе од локалните моќници. Новинарите дури се жалат дека „...има премољчан договор за избегнување одредени теми“.⁴⁶

Дали редакциите на приватните медиуми имаат донесено внатрешни етички кодекси или се придржуваат до општиот етички кодекс?

Единствениот кодекс што важи за сите професионални новинари е Кодексот на новинарите на Македонија, усвоен во 2001 година, според кој постапуваат и Советот на честа на ЗНМ и Комисијата за жалби при Советот за етика во медиумите на Македонија. Не постојат податоци за тоа дека приватните медиуми имаат свои посебни етички кодекси или правила. Советот за етика во медиумите

43 ССНМ, „Новинарите и медиумските работници со плата далеку под просечната“, Скопје: 2020. Пристапено на: 10.08.2020. <https://bit.ly/3tltpkd>

44 Особено загроена категорија новинари се дописниците на МРТ, кои се помалку на број и имаат главно договори за привремен ангажман, кои можат да бидат лесно раскинати. Во ноември 2019 година беше објавен оглас за хонорарно ангажирање на десет дописници, што е напредок за МРТ, иако ЗНМ се залага за поинаков модел, со кој системски и трајно би се решила состојбата на оваа категорија новинари. Види повеќе: ЗНМ, „Документ за јавни политики: Статус и потреба на дописниците во Република Северна Македонија“, Скопје: 2019. Пристапено на: 16.12.2020. <https://bit.ly/3eiOYNd>

45 Европска федерација на новинарите, „Повелба за условите за работа на новинарите“, Пристапено на: 20.8.2020. <https://bit.ly/3yqHk5S>

46 Изјава на новинар кој беше учесник во фокусната група организирана на 24.12.2020 година.

на Македонија (CEMM) неодамна изработи Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите,⁴⁷ односно насоки за примената на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата.

Кои се најчестите форми на притисок на сопствениците на медиумите и менаџерите врз редакциите или одделни новинари? Кој беше најилустративниот пример на притисок од страна на медиумски сопственици или управители во медиумите врз редакција или новинар во текот на минатата година?

Конкретни сознанија за притисок од страна на менаџментот кон новинарите постојат, но новинарите ретко ги пријавуваат. Притисоците најчесто не се изразени како директни закани, туку се суптилни и малку видливи. Новинарите и понатаму не ги тужат уредниците и медиумските сопственици кога се прекршуваат нивните права. На пример, во минатата година немаше ниту еден отворен судски случај каде што новинар тужи раководно лице за мобинг, а, исто така, нема ниту правосилна пресуда за ова дело. Од друга страна, поврзаноста меѓу сопствениците на одделни медиуми и центрите на моќ често е на штета на новинарите што работат во овие медиуми. Иако медиумскиот регулатор во минатите години нема укажано на таква поврзаност или на скриена медиумска концентрација, сепак, во јавноста често беа објавувани информации за тоа дека дел од националните радиодифузни медиуми имаат само формален сопственик зад кој стојат центри на моќ поврзани со бизнис-елитата и политичките партии.

Во 2020 година, ЗНМ нема евидентирани случаи на откази на новинари, но не е исклучена можноста да имало, а да не биле пријавени поради страв. Новинарите-учесници во фокусните групи реализирани за потребите на ова истражување укажуваа на такви примери:

– Двајца нови колеги се вработија во новата локална телевизија, едната ... искусна колешка со надеж дека ќе работи одлично. По некое време, уредникот ѝ реагирал дека правела малку текстови, дека требало поинаку да ги прави текстовите, дека не заслужува ниту 6.000 денари за својот труд. И дојде до прекинување на соработката. Од истата телевизија, друг колега, по 45 дена работа во телевизијата, нема исплата на плата, само празни ветувања. Притисок за теми што нема да

47 CEMM, „Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите – Примена на Кодексот на новинарите во онлајн-сферата“, Скопје: 2020. Пристапено на: 16.12.2020. <https://bit.ly/2RRdYZP>

се обработуваат. Во локалните медиуми, толку се измешани работите дури како да има премолчан договор да не се обработуваат одредени теми. Затоа има и таква реакција за јавните пари во медиумите. Има локални медиуми што се тотално зависни од тие пари. На новинарот не му паѓа на ум да пишува за тие работи. Владата се трудеше да биде транспарентна, бомбардира со информации, а кочи кога бараш од нив нешто.⁴⁸

Б3 Уредувачка независност во јавниот радиодифузер

Дали јавниот радиодифузен сервис има усвоен кодекс за однесување на новинарите и за уредувачка независност? Дали новинарите се придржуваат до овој кодекс?

Во 2017 година, по неколкугодишни најави, јавниот сервис усвои Етички кодекс за новинарите, креативните кадри и сите вработени во МРТ.⁴⁹ Овој Кодекс, кој е речиси четири години во сила, уште од почетокот наиде на критики од новинарската заедница поради содржината на документот, но и поради отсуството на транспарентност при неговата изработка. Најголем недостаток на Кодексот е мешањето на новинарската етика со работната дисциплина и со правата и обврските на новинарите што произлегуваат од работните односи. Етичката комисија при МРТ, која е надлежна да прима претставки за евентуалното прекршување на Кодексот, не функционира.⁵⁰ ЗНМ реагираше и побара измена на етичкиот кодекс на МРТ, формирање комисија за етика, како и утврдување процедури за нејзината работа и за поднесување претставки што ќе се објават на веб-страницата на МРТ. Покрај Етичкиот кодекс, работна група, во рамки на проект поддржан од британската амбасада во Скопје, подготви етички и професионални принципи – насоки на МРТ за медиумско покривање на изборни процеси.⁵¹ Дел од новинарите во јавниот сервис го нагласуваат фактот дека најважно во овој момент е јав-

48 Изјава на новинар кој беше учесник во фокусната група организирана на 29.12.2020 година.

49 МРТ, „Етички кодекс на МРТ за новинарите, креативните кадри и за сите вработени во МРТ“, Скопје: 2017. Пристапено на: 12.12.2020. http://www.mrt.com.mk/sites/default/files/Етички%20кодекс%20на%20МРТ_0.pdf

50 Комисијата досега решавала само за еден случај на суспензија на новинар и за една дисциплинска постапка и нема информации дали имало и други случаи.

51 МРТ, „Етички и професионални принципи на МРТ за медиумско покривање на изборни процеси“, Скопје: 2016. Пристапено на: 12.09.2020. <http://mrt.com.mk/node/29490>

ниот сервис да се департизира. Работата и уредувачката политика во јавниот сервис мора да е автономна и независна”.⁵²

**Дали телата на јавниот радиодифузен сервис имаат поставено внатрешни организациски правила со цел да ја заштитат независноста на редакциите од влијанието на управните тела?
Дали се почитуваат тие правила?**

Јавниот сервис има усвоено свои внатрешни организациски акти, според кои редакциите се и формално одвоени од управувачките структури. Сепак, на веб-страницата на Македонската радио-телевизија не може да се најдат информации за правилата во внатрешната организациска поставеност. Како и за минатите години, и за 2020 година може да се каже дека не се направени очекуваните темелни промени во внатрешната структура на јавниот сервис коишто требаше да бидат дел од процесот на медиумските реформи.

Кои се најчестите форми на притисок кои ги применува владата врз редакциите или индивидуалните новинари во јавниот радиодифузен сервис?

Не може да се каже дека МРТ или новинарите во нејзините редакции во минативе неколку години биле под директно влијание на власта. Во јавноста е познато дека актуелното раководство на МРТ е избрано во периодот кога на власт беше опозициската политичка партија ВМРО-ДПМНЕ, и кога притисоците врз јавниот сервис беа многу поизразени. Оттаму, во барањата за медиумските реформи, повеќепати беше нагласувано дека е потребна департизација на јавниот сервис, односно избор на нов Програмски совет и нови раководни органи. Сепак, како индиректен облик на притисок може да се третира тоа што буџетот распределен на јавниот сервис беше намален на околу 0,5%, иако неопходните средства за негово ефикасно функционирање се проценети на околу 1%. Тоа ја поткопува и стабилноста и уредувачката независност на МРТ од власта.

Б4 Уредувачка независност во непрофитниот сектор

Дали медиумите од непрофитниот сектор имаат усвоено кодекс за однесување на новинарите и за уредувачка независност? Дали новинарите се придржуваат до овој кодекс?

Оние онлајн-медиуми што се финансираат доминантно или во целост од донаторска помош и се занимаваат со истражувачко новинарство, како и радијата коишто најчесто емитуваат содржини за млади на интернет, спаѓаат во групата на непрофитни медиуми. Исто така, како непрофитни радиодифузни медиуми се сметаат и студентските радија, кои во моментот функционираат во рамките на двата државни универзитети, Универзитетот „Кирил и Методиј“ во Скопје и Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип. Редакциите на овие медиуми се мали и вклучуваат неколку новинари, кои работат на дневна основа, а финансирањето е нестабилно и неодржливо, имајќи предвид дека овие медиуми зависат од странски донации и од грантови. Дел од информативните непрофитни онлајн-медиуми се регистрирани како здруженија на граѓани и досега нема спроведено детална анализа за нивната работа и за статусот и независноста на новинарите во нив.

Не постои посебен кодекс за однесување на новинарите во непрофитниот сектор, но во декември 2020 година Советот за етика во медиумите усвои (СЕММ) Насоки за етичко известување на онлајн-медиумите што, всушност, подетално ја разработуваат примената на основните етички принципи на Кодексот на новинарите во онлајн сферата. Покрај тоа, СЕММ и ЗНМ формираа Регистар на професионални онлајн медиуми во кој веќе членуваат голем број онлајн информативни медиуми, вклучувајќи ги и непрофитните.

Кои се најчестите форми на притисок врз медиумите во непрофитниот сектор? Кој е најилустративниот пример за притисоците врз медиумите во непрофитниот сектор?

Притисокот кон непрофитните медиуми, од кои дел се занимаваат со истражувачко новинарство, е намален во споредба со периодот до 2016 година, кога новинарите и уредниците од овие медиуми често беа во јавноста дискредитирани на лична основа и кон нив се користеше говор на омраза поради критичките текстови за тогашните власти и моќници. Најголем дел од овие медиуми го имаат прифатено или се однесуваат според Етичкиот кодекс и според

⁵² Изјава на новинар кој беше учесник во фокусната група организирана на 29.12.2020 година.

насоките за етичко известување во онлајн-медиумите, за чие спроведување се грижи СЕММ.

Сепак, и понатаму има многу примери на закани кон новинари или активисти од граѓанскиот сектор на социјалните мрежи и за дел од нив се поднесени пријави и до Министерството за внатрешни работи (МВР). Поточно, пријавите се доставени до Секторот за компјутерски криминал и дигитална форензика при Централните полициски служби, со барање да се постапи, но речиси ниеден случај не добил судска разрешница, иако во одредени случаи стануваше збор за експлицитни закани. За дел од случаите, МВР го извести ЗНМ дека е ненадлежно да постапува со правна поука оштетените страни приватно да тужат за загрозување на личната безбедност.

Здружението на новинарите на Македонија (ЗНМ) и Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници (ССНМ) реагираа на непримерната комуникација на клиниката „Аџибадем Систина“ кон новинарите од редакцијата на истражувачката новинарска платформа ИРЛ (irl.mk) по повод нивната сторија за ковид-19 насловена „Пандемиско профитерство или грижа за заедницата: Другата страна на приказната за ковид-19 тестовите“, објавена на 28.03.2020. Како засегната страна во текстот, „Аџибадем Систина“ испратила реакција до редакцијата на ИРЛ, што е нивно легитимно право, но, сепак, проблематично во нивното барање е што на дрзок начин ги клеветат и ги навредуваат новинарите што работеле на таа истражувачка сторија, а притоа без доволно аргументи во својата реакција бараат извинување и повлекување на текстот на ИРЛ. ЗНМ и ССНМ оценија дека овој пристап на „Аџибадем Систина“ е недопустлив. Со таквиот начин на комуникација тие директно навлегуваат во кредибилитетот на новинарите и се обидуваат да ги дискредитираат, а не да ја аргументираат критиката упатена кон нив.

Б5 Слобода на новинарите во процесот на продукција на вестите

Колкава слобода имаат новинарите во изборот на новинарски стории на кои ќе работат и во одлучувањето за тоа кои аспекти од една сторија треба да бидат нагласени? Колку често новинарите учествуваат во уредувањето и координирањето на редакциската политика (присуствуваат на уреднички состаноци или на назначување на новинари)?

Според изјавите на соговорниците во интервјуата и во фокусните групи, новинарите во текот на 2020 година имале поголема слобода при изборот на темите за кои ќе известуваат.⁵³ Сепак, изборот на темите за известување во регионалните и во локалните медиуми е поголем проблем за новинарите поради малата средина во која функционираат овие медиуми, како и поради воспоставените клиентелитички врски на сопствениците со градоначалниците и другите локални моќници, како и сè положбата финансиска состојба во која се наоѓаат овие медиуми. Отворено се зборува и за влијанието на дел од уредниците врз новинарите, во смисла дека тоа влијание врз секојдневното работење не е така видливо, односно дека има повеќе самоцензура отколку директни притисоци.

Каква е перцепцијата на самите новинари во однос на тоа колку им влијаат различни ризици и извори на влијание? Дали новинарите пријавуваат цензура од страна на уредниците? Дали новинарите се подложни на самоцензура поради стравот да не ја загубат работата или поради други притисоци?

Интервјуираните новинари велат дека најголем проблем е тоа што на сопствениците на медиумите тоа не им е основен бизнис. Најчесто, во заднина на медиумот постојат други фирми, кои, пак, се врзани со тендери со министерства и институции и од тој аспект постојат табу-теми за одредени медиуми. Ова е особено изразено во локалните медиуми, а како илустрација за ова еден од учесниците во фокусна-

53 Забележителна беше изјавата на една од учесничките во фокусните групи: „Можам да кажам дека ја толерирам ниската плата, токму поради слободата што ја имам за избор на теми, да пишувам за сè што ме интересира. Имаме целосна слобода, никаква цензура. Тоа многу ми помага да се изградим како новинар“. (Фокусна група организирана на 24.12.2020 година).

та група го посочи примерот според кој „во Охрид имаше советник вмешан во нелегалните градби на Охридско Езеро, за кој охридските медиуми се плашат да пишуваат.“⁵⁴

Б6 Економска положбата на новинарките

Дали новинарките работат во полоши работни услови во споредба со нивните машки колеги? Дали тие потпишуваат договори за работа исто толку често како и новинарите?

Општа оценка е дека положбата на новинарките во редакциите не се разликува многу од положбата на новинарите. Нема податоци за тоа колку новинари и новинарки имаат потпишано работни договори, но се смета дека работодавачите, генерално, кога станува збор за новинарки вработени на неодредено време, ги почитуваат основните права што на жените им се пропишани со законот, какви што се исплатата на плати, породилното отсуство и платениот одмор. Сепак, има медиуми во кои и на новинарките и на новинарите не им се плаќаат празничните денови, работата за време на викенд и прекувремени часови.

Дали жените се на водечки позиции во редакциите исто како и мажите?

Според исказите на самите новинари и новинарки, генерално, можностите на жените да се развијат како професионални новинари и да напредуваат во кариерата не се многу помали во споредба со можностите на нивните колеги новинари.⁵⁵ Достапните податоци за аудиовизуелниот сектор го потврдуваат овој заклучок: во телевизиските редакции, жените се дури и побројни од нивните колеги новинари. Така, на крајот на 2018 година, во радиодифузните медиуми имало вкупно 540 новинарки и 370 нови-

нари,⁵⁶ а бројот на уреднички и уредници бил речиси изедначен – 105 жени и 108 мажи на уреднички позиции. Меѓутоа, кога станува збор за раководните позиции во медиумите, доминацијата останува кај мажите.

Генерално условите за работа се исти, барем во редакциите во кои работев јас (Макфакс, Слободен печат, Независен...). Она што е важно е дека видливо има повеќе жени новинари, а на уредничките позиции има повеќе мажи. Тоа прави разлика во статусот. Во поглед на тенденцијата новинарките да заземаат водечки уреднички позиции исто колку и мажите, мислам дека бројот на жени уредници во последниот период се зголеми (24 часа, Фокус, Сител...), но сè уште не е постигнат баланс.

Изјава на Слободанка Јовановска, уредничка во весникот Независен.

Колкави се нивните плати во споредба со платите на колегите новинари? Дали новинарките трпат специфични притисоци на родова основа во редакциите?

Платите на новинарите се разликуваат во зависност од позицијата на новинарот, а нема разлика дали станува збор за мажи или жени новинари. Според анализата и истражувањето на ССНМ,⁵⁷ просечната нето-плата на новинарите е 350 евра во изминатите две години. Нема точни податоци за просечната плата на уредниците. Податоците говорат дека во 2020 година, мнозинството новинари и медиумските работниците примаат плата од 15.000 до 20.000 денари (35,3 проценти земаат плата помеѓу или 244-325 евра), додека 30,6 проценти од анкетираниите одговориле дека земаат месечна плата помеѓу 20 и 25 илјади денари (325-405 евра). Околу 5 проценти од анкетираниите одговориле дека нивниот приход е под 15.000 денари месечно (под 244 евра). Тоа значи дека 70 проценти од новинарите во Македонија земаат месечна плата под просечната. Според податоците на Државниот завод за статистика за април 2020 година, просечната плата била 25.830 денари или (419 евра).

⁵⁴ Изјава на новинар-учесник во фокусната група организирана на 29.12.2020 година.

⁵⁵ Соња Трајковска Димитрова, „Структурната положба на жените новинари во медиумите во Македонија“, Скопје: МИМ, 2018, стр. 6. Пристапено на: 09.03.2020: https://www.mim.org.mk/attachments/article/1136/Strukturanata%20polozba%20na%20zenite-novinar%20vo%20mediumite_fin.pdf

⁵⁶ АВМУ, „Структура на вработените во аудио и аудиовизуелната медиумска индустрија во 2018 година“, Скопје: 2019. Пристапено на: 09.03.2020. <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2019/09/Структура-на-вработените-во-аудио-и-аудиовизуелна-медиумска-индустрија-во-2018-година.pdf>

⁵⁷ ССНМ, „Новинарите и медиумските работници со плата далеку под просечната“, Скопје: 2020. Пристапено на: 10.08.2020. <https://bit.ly/3lttkpd>

В

Безбедноста на новинарите

В1 Статистика за безбедноста и за неказнивоста

Според статистиката на ЗНМ, од почетокот на 2020 година беа забележани вкупно 14 напади и груби закани кон новинари, од кои повеќе од половината се кон новинарки. Споредбено, минатата година вакви инциденти имаше само четири, што значи дека оваа година нападите и заканиите се трипати побројни. Иако бројот на физички напади е намален, сепак загрижува фактот што се забележуваат сè повеќе закани по животот на новинарите на социјалните мрежи. Во таа насока, дополнителни напори треба да вложи и Министерството за внатрешни работи (МВР) за санкционирање на сторителите, а за посериозните случаи да бара од Основното јавно обвинителство (ОЈО) да покренува и кривични постапки.

Инаку, во периодот од 2018 до 2020 година, во регистарот на ЗНМ се регистрирани вкупно 21 напад на новинари и медиумски работници, од кои три напади се забележани во 2018 година, во 2019 година се регистрирани четири, а во 2020 година 14 напади врз новинари и медиумски работници. Карактеристично е тоа што е зголемен бројот на вербални и онлајн-напади: од вкупно регистрирани 14 закани во 2020 година, дури осум биле упатени онлајн. Во последниве 15 години, формално органите не воделе истрага за убиство на новинар или медиумски работник во државата.

Во првата категорија напади спаѓаат двата случаи на вербален напад врз уредничката на ТВ Алфа, Искра Коровешовска и врз новинарката и заменик-уредничка на порталот А1он, Мери Јордановска, од страна на Емил Јакимовски, поранешен вработен во Централниот регистар на Македонија и член на ВМРО-ДПМНЕ.

Табела 2. Број на забележани напади врз новинари во 2020 година

Категории	Број	Опис
<p>Закани и малтретирања кои не се однесуваат на физичката безбедност на новинарите</p> <p>Оваа категорија закани и малтретирања вклучува:</p> <ul style="list-style-type: none"> – надзор или следење; – вознемирувачки телефонски повици; – произволно судско или административно вознемирување; – агресивни изјави од јавни службеници; – други форми на притисок што можат да ја загрозат безбедноста на новинарите при извршувањето на нивната работа; <p>Овие видови закани не вклучуваат мобинг и насилство во работната средина.</p>	7	<ul style="list-style-type: none"> – Закани и навреди упатени кон новинарката на А1он, Мери Јордановска од Емил Јакимовски; – Закани и навреди упатени кон уредничката на ТВ Алфа, Искра Коровешовска од Емил Јакимовски; – По завршувањето на интервјуата со лидерите на ВМРО-ДГПМНЕ и СДСМ, извесен Бобан Петровски испратил заканувачка порака до новинарот на ТВ24, Мишко Иванов; – Полициски службеници од обезбедувањето на поранешниот министер за внатрешни работи, Наќе Чулев му се заканиле на новинарот Фуркан Салиу од ТВ Клан; – Новинарката Мирослава Бурнс добила закани преку Фејсбук, поради текст за свадба во Тетово во време на епидемијата со ковид-19; – Новинарката Анета Додевска од ТВ24 добила повеќе закани преку социјалните мрежи; – Новинарката Наташа Стојановска од ТВ Телма пријавила закани и вознемирување преку социјалните мрежи.
<p>Закани по животот и физичката безбедност на новинарите</p> <p>Овој тип закани вклучуваат:</p> <ul style="list-style-type: none"> – закани за убиство на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации; – закани за физички повреди на новинари, пријатели на новинари, членови на нивното семејство или извори на информации; <p>Овие закани можат да бидат:</p> <ul style="list-style-type: none"> – директни или преку трети лица; – испратени по електронски пат или директно лице-в-лице; – имплицитни, но и експлицитни. 	3	<ul style="list-style-type: none"> – Закани по телефон кон новинарката на ТВ21 Алмедина Исмајли, упатени од страна на Нешат Адеми, поранешен член на Алијанса за Албанците; – Претседателот на партијата ГРОМ, Стевчо Јакимовски упати навреди и повици за насилство кон новинарот на ТВ 24, Горазд Чомовски; – Директни закани по живот упатени преку социјалната мрежа Твитер кон новинарката Тања Милевска, дописник на МИА од Брисел.
<p>Напади врз новинари</p> <p>Видовите реални напади врз новинари може да вклучуваат сторена физичка или ментална повреда, киднапирање, влегување во домот или канцеларијата, запланета опрема, произволен притвор, неуспешен обид за атентат и сл.</p>	2	<ul style="list-style-type: none"> – Новинарот и уредник на порталот Лидер, Љупчо Златев, бил нападат во локал во Скопје; – Новинарката Милка Смилевска и снимателот Јорде Ангеловиќ од Ал Џезира биле нападните од непознато лице за време на протест на политичката партија ВМРО -ДГПМНЕ во центарот на Скопје.
<p>Убиства на новинари</p> <p>Убиства во вкрстен оган, атентати, убиства во експлозија на бомба, претепувањ ена смрт итн.</p>	0	
<p>Закани и напади врз медиуми и новинарски организации</p>	2	<ul style="list-style-type: none"> – По објавувањето на истражувачка сторија поврзана со градежни активности во населбата Тафталиџе во Скопје, редакцијата на ИРЛ била изложена на вербални притисоци и вознемирување; – До новинарите и активисти на Цивил медиа, Џабир Дерала и Петрит Сарачини, биле упатени закани и омаловажувања преку социјалната мрежа Фејсбук, од извесен Марјан Камиловски.

Во двата случаи станува збор за закани кои содржат и родова дискриминација, што е сериозен напад, како врз слободата на изразување, така и врз достоинството на двете новинарки. Во однос на заканувачките пораки упатени преку социјалните мрежи беше поднесена пријава до Основното јавно обвинителство за кривично дело – загрозување на сигурноста. Во март 2020 година, Основниот кривичен суд во Скопје изрече затворска казна на заканувачот со вкупно времетраење од една година и 8 месеци. Третиот случај е поврзан со новинарката Мирослава Бурнс од дневниот весник Слободен печат, која во текот на јули 2020 година доби низа закани преку личниот Фејсбук-профил поради објавување текст за свадба во Тетово, обелоденувајќи групни собири, што не беше дозволено за време на пандемијата со Ковид-19. Ваквите напади предизвикале страв и вознемиреност кај новинарката. Случајот е регистриран од ЗНМ и е пријавен во Министерството за внатрешни работи. Четвртиот случај во оваа категорија се заканите кон екипата на ТВ Клан. По направена снимка на поголема група емигранти која се движела во реонот на Ваксинце, новинарот Фуркан Салиу со екипата на ТВ Клан биле пресретнати од автомобил, од кој излегол човек кој им упатил директни закани на новинарите и побарал од нив веднаш да ги избришат снимките. Случајот е веднаш пријавен во полиција од страна на новинарите, а Здружението на новинарите на Македонија побара да се идентификува лицето, како и да се поднесе соодветна кривична пријава до Основното јавно обвинителство.

Новинарката Алмедија Исмајли подготвувала прилог во кој бил споменат Нешат Адеми, поранешен член на Алијансата за Албанците, откако на својот Фејсбук-профил објавил информација дека ја напушта партијата. По емитувањето на прилогот, новинарката добила телефонски повик, во кој Адеми упатил сериозни закани кон неа. Случајот бил пријавен во полиција, а заканувачот веќе следниот ден бил повикан на информативен разговор. Според сознанијата на ЗНМ, Адеми добил само усна опомена од страна на органите на прогонот. Претседателот на партијата ГРОМ, Стевчо Јакимовски упати навреди и повици за насилство кон новинарот на ТВ24, Горазд Чомовски. Јакимовски напиша статус на својот профил на Фејсбук веднаш по објавувањето на дел од интервјуто на Чомовски со лидерот на ВМРО-ДПМНЕ, Христијан Мицкоски. Тој со погрдни зборови го навредуваше Чомовски, па дури и го „прекори“ Мицкоски зошто „не го потегнал за уши и да го извади надвор“. Директни закани по живот се упатени и кон новинарката Тања Милевска, дописник на државната агенција МИА од Брисел, преку социјалната мрежа Твитер.

Физички напад се случи во еден скопски локал врз новинарот и уредник на порталот Лидер, Љупчо Златев. Тој, веднаш по инцидентот, го пријавил случајот во полиција, по што е направен записник од

страна на полициските службеници. Новинарката Милка Смилевска и снимателот Јорде Ангеловиќ од Ал Цезира биле нападнати и погречени во вршењето на своите професионални новинарски задачи од непознато лице на протест организиран од политичката партија ВМРО-ДПМНЕ во центарот на Скопје. Според видеата и изјавите на новинарката во врска со инцидентот, откако прашал од кој медиум се, лицето имало физички контакт со нив и го турнало микрофонот на новинарката.

Покрај значително поголемиот број на вербални напади и закани кон новинарите, во 2020 година беа регистрирани и повеќе непримерни јавни настапи на владини функционери,⁵⁸ претставници од Парламентот,⁵⁹ директори на национални агенции,⁶⁰ институти,⁶¹ но и претставници и лидери на политички партии,⁶² во кои тие на некој начин навредуваат или напаѓаат новинари. ЗНМ повекепати реагираше на ваквите настапи, нагласувајќи дека со тоа се повредува интегритетот на целата новинарска професија и дека јавните функционери, а особено лидерите на политичките партии, како и другите носители на јавни функции треба да се воздржат од изјави кои можат да се сфатат како етикетирање новинари и медиуми, бидејќи со тоа се поткопуваат демократските вредности и слободата на новинарската професија.

Во 2020 година, исто така, беше забележана негативна пракса на јавно етикетирање медиуми и новинари од страна на пратениците во Собранието на РСМ, за што ЗНМ неколкупати јавно реагираше. Ваквото однесување на пратениците, не само што претставува притисок и загрозување на слободата на новинарите во вршењето на нивната професија, туку е и повреда на Кодексот за етичко однесување на пратениците.

58 ЗНМ, „Осуда за навредите и заканите на Стевчо Јакимовски кон новинарот Горазд Чомовски“, Скопје: 2020. Пристапено на: 01.09.2020. <https://znm.org.mk/osuda-za-navredite-i-zakanite-na-stevcho/>

59 ЗНМ, „Пратениците не смеат да ги омаловажуваат и етикетираат новинарите на ТВ Телма“, Скопје: 2020. Пристапено на: 28.12.2020. <https://bit.ly/3tOKcSw>

60 ЗНМ, ССНМ и СЕММ, „Осуда за заканите и дискредитациите кон новинари“, Скопје: 2020. Пристапено на: 29.07.2020. <https://bit.ly/3uunOp7>

61 ЗНМ, „Осуда за непримерниот однос на ИДКНА кон весникот Коха“, Скопје: 2020. Пристапено на: 02.10.2020. <https://bit.ly/3fid7bS>

62 ЗНМ, „Осуда за поттикнувањето омраза на пратеникот Апасиев кон новинарката Димковиќ од порталот А1он“, „Осуда за јавните етикетирања на Алијанса за Албанците кон ТВ 21“, „ЗНМ: ДУИ да престане со етикетирање новинари“, „ЗНМ: Остра осуда за заканите кон новинарката на ТВ21“, „Осуда за навредите и заканите на Стевчо Јакимовски кон новинарот Горазд Чомовски“, Скопје: 2020. Пристапено на: 20.12.2020. www.znm.org.mk

B2 Однесување на државните институции и политичките актери кон заштитата на новинарите

Дали постојат посебни одредби во законите или други механизми кои обезбедуваат заштита на новинарите, офлајн и онлајн?

Кога е во прашање (не)постапувањето на институциите по однос на нападите врз новинарите, сè уште е многу висок степенот на неказниност. Во кругот што го формираат Министерството за внатрешни работи, Јавното обвинителство и судовите, речиси секогаш затајува барем една од овие три институции, но најчесто тоа е Основното јавно обвинителство, бидејќи ретко се случува оваа надлежна институција да покрене обвинителни акти кон сторителите пред Кривичниот суд. Во последните две години, за жал, ова е сè понагласено кај Јавното обвинителство, кое во неколку случаи на напади врз новинари воопшто нема преземено дејствија, а во случаите кога има покренато истраги, ги води мошне бавно и неефикасно.

И во 2020 година, повторно се бележи тренд на јавна осуда кон нападите врз новинарите и медиумските работници, а за дел од случаите и ЗНМ јавно реагираше. ЗНМ го осуди поттикнувањето омраза на пратеникот Димитар Апасиев кон новинарката Габриела Димковиќ од порталот А1он. Пратеникот Апасиев на својата Фејсбук-страница јавно ја етикетираше и ја омаловажуваше новинарката поради нејзините претходни написи во врска со измените на Законот за финансирање на политички партии.⁶³

Дали постојат механизми за мониторинг и известување за закани, малтретирање и насилство врз новинарите? Дали државните институции објавуваат ажурирани податоци за нападите врз новинари и за неказниноста?

Министерството за внатрешни работи има интерен регистар за напади врз новинари, но тие податоци не ги објавува јавно, и покрај тоа што ЗНМ им има укажано да водат таков регистар. Здружението на новинарите на Македонија води регистар на напади

и закани кон новинари.⁶⁴ Регистарот е редовно ажуриран и е јавно достапен на веб-страницата на ЗНМ.

Дали постојат документи (протоколи, правилници итн.) усвоени од страна на државните институции, кои обезбедуваат насоки наменети за војската и полицијата, во кои се забранува малтретирање, заплашување и физички напади врз новинарите?

Досега војската и полицијата немаат усвоени внатрешни документи кои ги насочуваат своите припадници како да се однесуваат со новинарите. Овие институции немаат ниту правилници или други документи што забрануваат закани, заплашувања или напади врз новинари. Но, во 2020 година, ЗНМ, во соработка со Меѓународниот центар за превенција и борба против насилен екстремизам, почна проект во соработка со Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи. Еден од резултатите на оваа активност е креирањето протоколи и нивно усвојување од страна на институциите и медиумите во насока на етичко информирање за прашања поврзани со теми за превенција и борба против насилен екстремизам.

Дали државните институции соработуваат со организациите на новинарите во однос на нивните безбедносни прашања? Дали државните институции се воздржуваат од одобрување или промовирање на закани врз новинарите?

Со цел подобрување на безбедноста на новинарите и ставање крај на неказниноста на нападите врз новинарите, ЗНМ соработува со речиси сите релевантни институции во државата. Оваа година беше одржан вебинар на тема „Изменување и дополнување на Кривичниот законик: Решение за зајакнување на безбедноста на новинарите“. На вебинарот учествуваа триесетина учесници, меѓу кои новинари, претставници од Владата на Северна Македонија и Министерството за правда, од Советот на Европа, од Основното јавно обвинителство и адвокати што застапуваат новинари пред судовите. На вебинарот, свое видео-обраќање имаше Бојан Маричиќ, министерот за правда, а во воведниот дел зборуваше и Патрик Пенинкс, раководител на секторот за информатичко општество при Советот на Европа. Главниот заклучок беше дека само преку конкретни измени на

⁶³ [Safejournalists.net](https://bit.ly/3tZGoE), „ЗНМ: Осуда за поттикнувањето омраза на пратеникот Апасиев кон новинарката Димковиќ од А1он“, Скопје: 2020. Пристапено на: 25.12.2020. <https://bit.ly/3tZGoE>

⁶⁴ ЗНМ, „Случаи на повреда на правата на новинарите“, Скопје: 2019. Пристапено на: 17.12.2020. <https://bit.ly/34vImgr>

Кривичниот законик, со давање надлежност на обвинителството да постапува по службена должност и преку зголемување на казните кон напаѓачите, системски ќе се подобри безбедноста и политиката на неказнивост кон новинарите и медиумските работници.

Во насока на интензивирање на соработката, на 30 декември 2019 година беше потпишан и Протокол за соработка меѓу ЗНМ и Министерството за внатрешни работи (МВР).⁶⁵ Протоколот за соработка помеѓу ЗНМ и МВР претставува договор за соработка во процесот на развивање, одржување и промовирање на добрите односи помеѓу медиумските работници и полициските службеници. Потребата од овој Протокол е надополнување на веќе поставените релации меѓу ЗНМ и МВР, што се нотира во Меморандумот за соработка од 27 декември 2017 година, како и во Прирачникот за безбедност на новинари за време на настани од висок ризик, Прирачникот за етика во новинарството, Прирачникот за професионална, безбедна и етичка работа на снимателите во медиумите и бројните обуки и заеднички активности реализирани во изминатите две години.

Во случаи на електронски надзор, дали државните институции ја почитуваат слободата на изразување и приватноста? Кој е најскорешен случај на електронски надзор врз новинарите?

Освен големата афера за прислушување во 2015 година, кога стотина новинари беа на списокот за прислушување на тајната полиција, ЗНМ нема сознанија дека во 2020 година некој новинар бил изложен на електронско следење од властите. Останува непознато во која фаза е судскиот спор во однос на ова прашање и дали воопшто тој се процесира со цел да се утврди повреда на правата на новинарите што беа прислушувани во 2015 година.

ВЗ Однесувањето на граѓанскиот и кривичниот судски систем кон законите и насилството врз новинарите

Дали постојат соодветни оддели во рамки на граѓанските судови кои се посветени на истраги и гонење на закани и дела на насилство против новинарите?

Основниот граѓански и кривичен суд во Скопје, веќе четврта година по ред, не е во можност да даде детални информации во врска со фазата на постапување за предметите во кои новинарите се жртви. Нивното оправдување е дека новиот систем за водење на предметите (АКМИС) се базира на кодови, а не на имиња и на професии на странките. Во 2020 година, кооперативноста на Основниот граѓански суд е намалена во споредба со изминатата година. Судот единствено информираше дека има вкупно тринаесет и три активни предмети за дела на клевета и навреда, во кои како странка се јавува новинар или медиум.

Дали Јавниот обвинител или Министерството за внатрешни работи обезбедуваат соодветни ресурси за спроведување истраги што се однесуваат на закани и дела на насилство против новинарите?

Посебни процедури за третирање на нападите врз новинари не постојат во институциите. Во судско-обвинителскиот систем во Македонија не постојат посебни одделенија што работат на истраги за случаите на прогон, заштита и обесштетување на новинари, со цел да се осигури нивната безбедност и да се спречи политиката на неказнивост. Специјални постапки не се применуваат ниту за случаи кога жртви на напади се новинарки. Судството и обвинителството никогаш не се пожалиле јавно дека предметите на новинарите не можат да ги водат ефикасно поради отсуство на човечки и материјални ресурси. На оваа тема, на прес-конференција одржана од страна на ЗНМ, претседателот Младен Чадикиовски го истакна барањето Министерството за правда да направи измени во Кривичниот законик, со кои треба да се прошири надлежноста на обвинителството да постапува по службена должност по кривични дела поврзани со напади и закани кон новинари и да се зголемат казните кон напаѓачите.⁶⁶ Тој по-

⁶⁵ ЗНМ, „Протокол за соработка помеѓу ЗНМ и МВР“, Скопје: 2019. Пристапено на: 03.01.2020. <https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2020/07/Sorabotka-na-ZNM-i-MVR.pdf>

⁶⁶ ЗНМ, „Драматичен пораст на напади кон новинарите – бараме итни решенија“, Скопје: 2020. Пристапено на: 12.11.2020. <https://bit.ly/3fq9nbG/>

бара и Основното јавно обвинителство да формира посебно одделение, кое ќе ги гони напаѓачите на новинарите.

Традиционално, трета година по ред, Здружението на новинарите на Македонија организира настан за одбележување на 2 ноември – Меѓународниот ден за прекинување на неказнивоста на злосторствата против новинарите.⁶⁷ По тој повод беше одржана прес-конференција, на која се обратија претседателот на здружението, Младен Чадиковски, како и членовите на Управниот одбор на здружението. Тие во своите обраќања испратија пораки до јавноста и до политичките партии дека професионалните новинари на смее и не треба да бидат напаѓани за време на вршење на своите професионални задачи. Исто така, упатија барање до Основното јавно обвинителство сите напади и закани врз новинарите и медиумските работници итно да се процесуираат и да се формира посебно одделение што ќе ги гони напаѓачите на новинарите.

Дали се обезбедуваат соодветни мерки за заштита на новинарите во случаи кога е потребно, како одговор на веројатни закани врз нивната физичка безбедност?

Оваа година не бележиме случаи на физичко обезбедување од МВР за одделни новинари. Иако се соочуваат со страв, генерално, новинарите не сакаат да имаат физичко обезбедување бидејќи тоа може да влијае врз нивната слободна работа и обезбедувањето нови информации.

Дали истрагите за кривичните дела врз новинарите, кои вклучуваат заплашувања и закани, се навремени, независни и ефикасни?

Во поглед на работата на институциите и расчистувањето на нападите врз новинарите постои извесна некоординираност и слабост во меѓуинституционалната комуникација, а таа е највоочлива помеѓу МВР и ОЈО. Тоа влијае предметите, односно истрагите да траат предолго, дури и кога станува збор за очигледни предмети што можат лесно да се докажат. Сè уште случаите во кои се напаѓани новинари многу тешко стигнуваат до судска разрешница, и ретко се стигнува до поттикнувачите. Неказнивоста кон сторителите останува висока и судска разрешница е констатирана во помалку од 10 отсто од регистрираните слу-

чаи. На пример, поранешниот претседател на ЗНМ, Насер Селмани доби заканувачки пораки на Фејсбук. Лицето што се закануваше дури и јавно призна дека го сторило тоа, а ОЈО и МВР и по година и пол не можат да го расчистат овој случај. Овој неажурен однос на институциите доведува до ситуација напаѓачите да се охрабруваат да напаѓаат новинари бидејќи знаат дека правдата веројатно никогаш нема да ги стигне. Оттаму, ЗНМ смета дека истрагите се недоволно ефикасни, а мерките за заштита се несоодветни.

Бројот на целосно расчистени предмети на напади врз новинари е мал и тоа многу загрижува од аспект на неказнивоста на извршителите. Судска разрешница дочекуваат помеѓу 5 до 10 проценти од регистрираните предмети на повреди на правата на новинарите што се наоѓаат во регистарот на напади на ЗНМ за последните пет години.

Во декември 2020 година, Основниот граѓански суд во Скопје донесе пресуди со кои се одбиваат тужбените барања од страна на новинарките Наташа Стојановска и Душица Мрѓа, кои бараа штета од државата за повреда на нивните права за време на настаните во Собранието на Република Северна Македонија од 27.04.2017 година. Овие тужби следуваа по претходен повик на ЗНМ со цел обезбедување правна помош за новинарите и медиумските работници, кои беа напаѓани или им беше уништена опрема во Собранието за време на тој немил настан. Ваквата пресуда е уште еден доказ дека постојат двојни стандарди за судот кога се во прашање политичарите и новинарите. Во случајот со група политичари, Основното јавно обвинителство, по службена должност, покрена постапки и кривичниот суд осуди со затворски казни група на граѓани, а во случајот на новинарите самите беа оставени да покренуваат приватни тужби. Во судското образложение се наведува дека новинарите не доставиле доволно докази за да може да се утврди дека на 27.04.2017 се случиле јавни демонстрации пред Собранието, иако тие имаат доставено видеозаписи во тужбата, а наедно постојат и огромен број новинарски објави од критичниот ден на медиумите.

Освен тоа, на средбите со МВР⁶⁸ постојано се инсистираше на побрзи и поефикасни истраги за нападите врз новинарите, но и за подобрување на условите за работа на новинарите и на медиумските работници кога известуваат од просториите на оваа институција. По сугестија на ЗНМ, како и по укажување за тој недостаток во извештаите на

⁶⁷ ЗНМ, „Драматичен пораст на напади кон новинарите – бараме итни решенија“, Скопје: 2020. Пристапено на: 12.11.2020. <https://bit.ly/3fg9nbG/>

⁶⁸ ЗНМ, „Секцијата на сниматели при ЗНМ на средба во МВР“, Скопје: 2019. Пристапено на: 19.12.2020. <https://znm.org.mk/sekcijata-na-snimатели-pri-znm-na-sredba/>

меѓународните институции, Министерството за внатрешни работи почна да води евиденција за напади врз новинарите и медиумските работници. ЗНМ со Народниот правобранител во мај 2019 година потпиша Меморандум за соработка преку кој двете институции се заложиле да работат активно во иднина на теми поврзани со безбедноста на новинарите.

Во контекст на осудите на насилствата врз новинарите и повиците за побрзо расчистување на тие напади, Европската комисија, во годишниот извештај за напредокот на РСМ во 2020 година повторно го третира прашањето за безбедноста и заплашувањата на новинарите и препорачува: „Потребна е подобра координација помеѓу различни институции за побрзо постапување во врска со пријавените повреди. Политичарите и јавните службеници сè уште треба да покажат повисоко ниво на толеранција кон критиката и да ја промовираат слободата на изразување”.⁶⁹

Дали државата обезбедува соодветна обука за полицијата, обвинителите, адвокатите и судиите во однос на заштитата на слободата на изразување и новинарите? Дали ги организираат овие обуки во соработка со новинарските здруженија?

Академијата за обука на судии и јавни обвинители, во соработка со ЗНМ, ќе продолжи да спроведува обуки со новинари и претставници на правосудството во 2020/21 година, а освен тоа, теми поврзани со слободата на изразување се дел и од редовниот курикулум за обуки на Академијата, наменети за судии и обвинители.

Во поглед на соработката со институциите, ЗНМ одржа консултативни средби со речиси сите институции што треба да ја гарантираат безбедноста на новинарите, вклучувајќи ги претседателите на Основното јавно обвинителство, Основниот кривичен суд и Основниот граѓански суд, министерот за правда.⁷⁰ Со цел да се намали процентот на неказниност на нападите врз новинарите, ЗНМ соработуваше и одржуваше средби со Државниот јавен обвинител.⁷¹ На овие средби беа отворени повеќе прашања поврзани со подобрувањето на безбедноста на новинарите и медиумските работници и како Основното јавно обвинителство да биде повеќе активно во гонење на тие што им се закануваат на новинарите и ги повредуваат нивните права, како и за потребата за организација на заеднички обуки и работилници за новинари, судии и обвинители, со цел да се подобри известувањето на новинарите и постапувањето на обвинителите за случаи поврзани со слобода на говорот.

69 Европска комисија, „Извештај од Европската комисија за Северна Македонија за 2020 година“, Брисел: 2020. Пристапено на: 15.11.2020. <https://www.sep.gov.mk/post?id=5657#.YAGhuthKjIU>

70 ЗНМ, „Не за платената политичка програма од јавни пари“, Скопје: 2020. Пристапено на: 10.10.2020. <https://bit.ly/3eN39Rp>

71 ЗНМ, „ЗНМ бара од ОЈО посебно одделение за решавање на напади кон новинари“, Скопје: 2020. Пристапено на: 10.10.2020. <https://bit.ly/3fEjNDr>

Табела 3. Преглед на посериозни случаи на закани и напади врз новинари во изминатите 5 години

Случај	Година 2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
Новинарска екипа на ТВ 21 По снимениот ТВ прилогот за поплаките на жителите на општина Арачиново за лошата инфраструктура, роднини на градоначалничката Миликије Халими упатиле вербални закани дека ќе им ја искршат камерата и барале снимките да бидат избришани.					Случајот не беше пријавен во полиција, но ЗНМ во неколку наврати ги повикуваше полицијата и Јавното обвинителство да отворат истрага. Сепак, Обвинителство одлучи да не постапува по допрен глас.
Насер Селмани Новинарот и тогашен претседател на ЗНМ примил порака со смртни закани од Бејтула Асани, брат на Бекир Асани кој е поврзан со владејачката политичка партија ДУИ.			Случајот е пријавен во полиција, а Обвинителството има отворено истрага. Досега се повикани да дадат исказ и Насер Селмани и заканувачот.		Случајот е во тек пред Основното јавно обвинителство.
Арманд Брахо Насилници од редовите на партијата Алијанса за Албанците го нападнале новинарот Арманд Брахо за време на конференција, на која тој бил уредно поканет.			Случајот е пријавен во полиција. Судот ги казни напаѓачите со парична казна.		
Група новинари Повеќе новинари и медиумски работници беа напаѓани од толпата која насилно влезе во Парламентот на 27.04.2017 година.		Случајот е пријавен во полиција. Обвинителството нема преземено никакви мерки.	Обвинителството ги гони лицата што нападнаа политичари, а не ги гони лицата што нападнаа новинари и медиумски работници.		Адвокатите на ЗНМ застапуваат 7 новинари и во нивно име ќе поднесат 4 тужби од кои 3 се поединечни и една е групна за 3 новинари.
Владимир Желчески и Александар Тодоров Двајцата новинари, известувајќи на големиот протест „За заедничка Македонија“ биле физички напаѓани од непознати лица – учесници на протестот, бидејќи не припаѓале на провладин медиум. Биле удирани повеќепати, поради што претрпеле телесни повреди, по што биле задржани во болница 24 часа.		Случајот е пријавен во полиција и Јавното обвинителство има отворено истрага.	Судот изрече казна затвор од 6 месеци за напаѓачите.		

Случај	Година	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.
<p>Мери Јордановска Емил Јакимовски упатил закани и навреди кон новинарката и заменик-уредничка на порталот А1он, Мери Јордановска. Според пораките што ги објави Јордановска, заканувачот со погрдни зборови ја навредувал притоа заканувајќи се дека „ќе ја искреира на некролог“.</p>						<p>Обвинителен предлог за кривично дело загрозување на сигурноста, за заканувачките пораки упатени преку социјалната мрежа Телеграм. Пресуда К. бр. 212/20 од 16.03.2020 година, со која е осуден на казна затвор во траење од 1 година и 8 месеци. Против пресудата е поднесена жалба, но жалбата е одбиена и пресудата е потврдена од второстепениот суд.</p>

Заклучоци и препораки

Во 2020 година, Министерството за правда формираше работна група за измена и дополнување на Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета, во која учествуваат и претставници на ЗНМ. Беа прифатени речиси сите забелешки на ЗНМ во насока на намалување на степенот на нематеријалната штета при утврдувањето вина кон новинар, како и на прецизирање на одредбите за исклучување од одговорност за клевета и навреда. Министерот за правда најави дека законот ќе биде усвоен во декември 2020 година, но процесот, сепак, се одложи за во 2021 година.

Реформата на јавниот радиодифузен сервис речиси не е ни започната, а финансиската независност и одржливост на јавниот радиодифузер остануваат отворено прашање. Особено е важно да се најдат решенија за старите долгови на јавниот радиодифузен сервис кон државните институции.

Прашање што загрижува од аспект на заштитата на политичкиот плурализам е платеното политичко огласување, кое не е експлицитно забрането во период надвор од избори, а за време на изборна кампања се покрива со средства од Буџетот. Ставот на ЗНМ е дека платеното политичко огласување во медиумите треба да се укине во кој било период бидејќи на тој начин се „поткупуваат“ сопствениците на медиумите, оваа практика има негативно влијание врз уредувачката политика на медиумите, а дополнително се „изместува“ и балансот на спротивставени гледишта во јавната сфера. ЗНМ се спротивставува и на евентуалните измени во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, со кои би било дозволено огласување на јавни институции во аудиовизуелните медиуми. Тоа би ја довело состојбата во медиумската индустрија на нивото од пред пет годи-

ни, кога со државни средства, на нетранспарентен начин беа плаќани астрономски суми во медиумите без никакви критериуми. Доколку ваквиот предлог биде прифатен, нема да донесе никакво подобрување на состојбата во медиумите, туку напротив дополнително ќе го наруши и онака ранливиот медиумски пазар и ќе го засили клиентелизмот.

Општа оценка е дека во 2020 година социо-економската положба на новинарите беше дополнително влошена поради пандемијата, односно поради намалувањето на приходите од огласување во целиот медиумски сектор. Работниот статус на многу новинари, особено во приватните медиуми е несигурен, бидејќи новинарите главно имаат договори на определено време или хонорарни договори, не им се исплаќа надоместокот за пензиско и социјално осигурување, примањата им се ниски, а не им се почитуваат и другите работни права. Поради тоа, новинарите се многу поранливи на притисоци, како од менаџерските структури така и од сопствениците и политичарите. Притисоците најчесто се суптилни и малку видливи, новинарите се воздржуваат од отворено говорење за овие појави и ретко пријавуваат кога им се прекршуваат основните права. Иако се оценува дека новинарите во редакциите генерално имаат поголема слобода, сепак има многу влијанија врз секојдневното работење кои не се така видливи, односно има повеќе самоцензура отколку директни притисоци. Најлоша е позицијата на новинарите во локалните и регионалните медиуми, поради тоа што овие медиуми се во лоша финансиска состојба, а освен тоа во малите средини, локалните мџници можат полесно да вршат притисок. Работниот статус и положбата на новинарките во редакциите не се разликува многу од онаа на нивните колеги новинари, со исклучок на тоа што на раководните позиции во медиумите има помалку жени.

Во 2020 година, бројот на напади врз новинарите беше драстично зголемен, односно беа регистрирани трипати повеќе напади врз новинари во споредба со 2019 година. Особено загрижува фактот што новинарите и медиумските професионалци се сè почесто предмет на закани и малтретирања на социјалните мрежи, од кои дел беа сериозни закани по физичката безбедност на новинари кои работат на истражувања на корупција и други негативни општествени појави. Исто така, имаше и примери на говор на омраза и етикетирање новинари и медиумски работници од страна на политичари и други носители на јавни функции. Неказнивоста сè уште е голем проблем, бидејќи надлежните институции не соработуваат доволно и ретко кога покренуваат обвинителни акти кон сторителите на закани или напади, а во случаите кога се покренати истраги, се водат бавно и неефикасно. Покрај тоа, надлежните институции и судовите сè уште не водат доволно ажурна евиденција за закани и нападите врз новинари, ниту пак ги објавуваат ваквите податоци. Сепак, позитивно е што надлежните институции се отворени за соработка со ЗНМ и низ заедничките консултации покажуваат подготвеност да се работи на подобрување на безбедноста на новинарите и медиумските работници преку поажурно преземање мерки и гонење на сторителите на напади и закани.

ПРЕПОРАКИ

Законски интервенции и подобрување на имплементацијата на законите:

- Спроведување на постапката на избор на членови на Советот на АВМУ и Програмскиот совет на МРТ од страна на Собранието на РСМ. Постапката треба да биде спроведена на транспарентен начин, со јавно сослушување на сите кандидати, а притоа треба да се задржи принципот на двотретинско мнозинство при одлучувањето на Собранието.
  - Потребна е анализа на одредбите на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и на други релевантни закони од аспект на подобрување на финансиската состојба на приватните медиуми и воведување механизми за даночно олеснување и слични бенефиции за медиумите.
  - Потребно е да се отвори дебата за евентуално формирање фонд за медиумите, особено за целите и критериумите на финансиската поддршка (поттикнување програмска разновидност, подобрување на статусот на новинарите и др.), начинот на распределба на средствата, независноста и објективноста во спроведувањето на постапката.
  - Потребни се измени и дополнувања на Изборниот законик со кои ќе се поедностават правилата за медиумската кампања и ќе се намали можноста од злоупотреба на платеното политичко огласување во приватните медиуми.
  - Треба да се иницира измена и дополнување на Етичкиот кодекс на новинарите во јавниот сервис за зајакнување на внатрешната саморегулација во овој медиум.
- Зајакнување на безбедноста на новинарите:
- Измена и дополнување на Кривичниот законик во две насоки: 1) Измена и дополнување на одредбите со кои се дефинира говорот на омраза во согласност со праксата на ЕСЧП, и 2) Измена и дополнување во делот на овластувањата на ОЈО за постапување по службена должност при напад на новинар и/или медиумски работник, како и предвидување повисоки казни за престапниците. Постапката е најавена, но неопходно е Министерството за правда да го забрза процесот.
  - Формирање ново одделение во рамки на ОЈО, кое ќе биде задолжено само за постапување по предмети кои се однесуваат на повреда на правата на новинарите и на медиумските работници, на нивната безбедност, како и на експлицитниот говор на омраза кон нив.
  - Востановување посебни регистри за случаи на тужби против новинари, во рамки на основните граѓански и кривични судови, вклучувајќи го и ОЈО.
  - Продолжување на обуките за новинари, адвокати, судии и обвинители на теми поврзани со санкционирањето на нападите врз новинари, и општо толкувањето на член 10 од ЕСЧП.
  - Подобрување на соработката со новоизбраните претставници на Собранието на РСМ на теми поврзани со слободата на изразување и медиумските политики.
  - Продолжување на лобирањето на ЗНМ за воведување протоколи и унапредување на внатрешните процедури во институциите, со цел превенирање на насилството кон новинарите и негово ефикасно санкционирање.
  - Подобрување на соработката со Народниот правобранител, во насока на поголем ангажман на оваа институција во заштитата на правата на новинарите.
  - Подобрување на работничките права на новинарите:
  - Продолжување на напорите на ССНМ, со поддршка на ЗНМ, во потпишувањето нови колективни договори со приватни медиуми.
  - Спроведување кампањи и обуки, преку кои, новинарите и медиумите би се запознале повеќе со своите основни работнички права.
  - Обезбедување правна помош и советодавни услуги на новинари и медиумски работници од страна на еснафските новинарски здруженија.

